

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Vegyésmérnöki és Biomérnöki Kar

Szerves Kémia és Technológia Tanszék

Országos Tudományos Diákköri Dolgozat

**Enantiomertiszta akridino-18-korona-6-éter szelektort
tartalmazó királis állófázisok előállítása és vizsgálata**

Készítette:

Németh Tamás

Gyógyszervegyész-mérnök MSc I. évfolyam

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

Vegyésmérnöki és Biomérnöki Kar

Témavezető:

Dr. Huszthy Péter

egyetemi tanár

Szerves Kémia és Technológia Tanszék

Dr. Tóth Tünde

egyetemi adjunktus

Szerves Kémia és Technológia Tanszék

2012

A dolgozat bemutatását a TÁMOP - 4.2.2.B-10/1--2010-0009
"Új tehetséggondozó programok és kutatások a Műegyetem tudományos
műhelyeiben" című program támogatta.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönetemet szeretném kifejezni témavezetőimnek, **Dr. Huszthy Péternek** és **Dr. Tóth Tündének**, akik értékes tapasztalataikat átadva lelkiismeretesen irányították munkámat. Köszönöm a belém vetett bizalmukat, és hogy emberileg is sokat tanulhattam Tőlük.

Köszönöm **Dr. Kupai Józsefnek** és **Sas Baláznénak**, akik az első pillanattól kezdve hasznos tanácsokkal láttak el, és mindig segítettek, ha problémám akadt a munka során. Köszönettel tartozom **Hallók Editnek** a preparatív munkában nyújtott segítségéért.

Köszönöm **Attilának**, **Julcsinak**, **Ildinek**, **Mariannak**, **Barbinak**, **Dittynek** és **Baláznak**, hogy kollégáimnak tudhatom őket. Hálával tartozom a kísérleti munkában nyújtott messzemenő segítségükért, a sok nevetésért, és hogy olyan légkörben dolgozhattunk a laborban, ahová mindig jó volt belépni.

Köszönöm **Dr. Kolonits Pálnak**, **Dr. Szöllősy Áronnak**, **Dr. Simon Andrásnak** és **Kiss Erzsébetnek** az NMR felvételeket, **Ófalvi Katának**, **Timkó Gyulánének** és **Szabó Évának** az IR spektrumok felvételét.

Köszönöm **Varga Gábornak**, a Chiroquest Kft. munkatársának a HPLC oszlopok megtöltését.

Köszönöm **Dr. Balogh György Tibornak** és **Lévai Sándornak** a Richter Gedeon Nyrt-ben végzett HPLC vizsgálatokat.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	5
2. Irodalmi összefoglaló	7
2.1. Királis koronaéterek	7
2.2. Heterociklusos egységet tartalmazó koronaéterek	11
2.3. Akridin és akridon egységet tartalmazó makrociklusok	13
2.4. Irodalomból ismert akridon egységet tartalmazó makrociklusok	14
2.5. Szilárd fázishoz kötött makrociklusok	14
2.5.1. Koronaéter alapú királis állófázisok	15
2.5.2. <i>N</i> -Heterociklus egységet tartalmazó koronaéterek szilárd hordozóhoz rögzítése.....	17
2.6. Nagyhatékonyságú folyadékkromatográfia (HPLC)	20
2.6.1. A királis kromatográfia jelentősége, felosztása	20
2.6.2. Királis nagyhatékonyságú folyadékkromatográfia.....	21
3. Célkitűzések	22
4. Rövidítések jegyzéke	24
5. Elméleti rész	25
5.1. Az <i>(R,R)</i> - 19 és <i>(R,R)</i> - 20 kulcsintermedierek szintézise	25
5.1.1. A szintézisút	25
5.1.2. B szintézisút (előkísérlet)	30
5.2. Az <i>(R,R)</i> -CSP- 23 és <i>(R,R)</i> -CSP- 24 állófázisok szintézise.....	34
5.3. Az <i>(S,S)</i> - 29 és <i>(S,S)</i> - 30 ditozilátok előállítása	35
5.4. A királis állófázisok alkalmazása protonált primer aminok enantiomerjeinek elválasztására	36
5.4.1. Az <i>(S,S)</i> -CSP- 23 királis állófázis alkalmazása enantiomerek elválasztására	37
5.4.2. Az <i>(S,S)</i> -CSP- 24 királis állófázis alkalmazása enantiomerek elválasztására	39

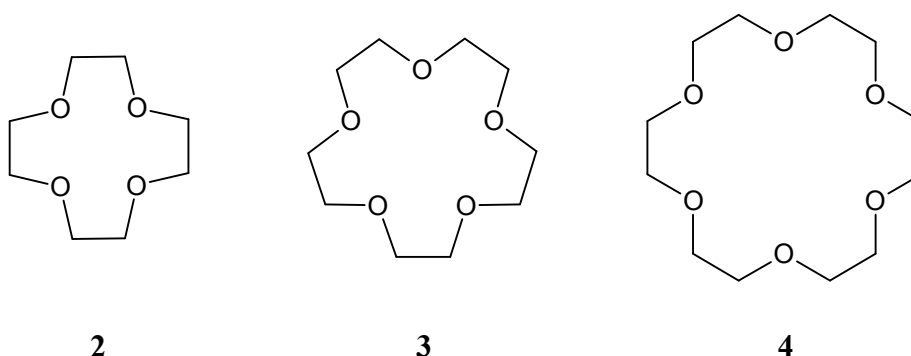
6. Kísérleti rész	41
6.1. Alkalmazott anyagok és vizsgálati módszerek	41
6.2. A királis állófázisok HPLC körülmények között történő alkalmazása.....	42
6.3. Szintézisek	43
6.3.1. <i>N</i> -(2-Metoxifenil)-formamid (25)	43
6.3.2. <i>N,N</i> -Bisz(2-metoxifenil)-formamid (26)	43
6.3.3. <i>N,N</i> -Bisz(2-hidroxifenil)-formamid (27)	44
6.3.4. 2-[(2-Hidroxifenil)amino]fenol (28)	45
6.3.5. (6 <i>R</i> ,16 <i>R</i>)-6,16-Dimetil-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> - dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13,16] pentaoszazaciklooktadecin-22-karbaldehid [(<i>R,R</i>)- 31] ..	46
6.3.6. (6 <i>R</i> ,16 <i>R</i>)-6,16-Diizobutil-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> - dibenzo[<i>n,q</i>][1,4,7,10,13, 16] pentaoszazaciklooktadecin-22-karbaldehid [(<i>R,R</i>)- 32] .	46
6.3.7. (6 <i>R</i> ,16 <i>R</i>)-6,16-Dimetil-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> -dibenzo[<i>n,q</i>] [1,4,7,10,13,16]pentaoszazaciklooktadecin [(<i>R,R</i>)- 35]	48
6.3.8. (6 <i>R</i> ,16 <i>R</i>)-6,16-Diizobutil-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22 <i>H</i> -dibenzo[<i>n,q</i>] [1,4,7,10,13,16]pentaoszazaciklooktadecin [(<i>R,R</i>)- 36]	48
6.3.9. (9 <i>R</i> ,19 <i>R</i>)-9,19-Dimetil-9,10,12,13,15,16,18,19-oktahidroindolo[7,1- <i>no</i>] [1,4,7,10,13,16]benzopentaoszazaciklooktadecin-1,2-dion [(<i>R,R</i>)- 39]	49
6.3.10. (9 <i>R</i> ,19 <i>R</i>)-9,19-Diizobutil-9,10,12,13,15,16,18,19-oktahidroindolo[7,1- <i>no</i>] [1,4,7,10,13,16]benzopentaoszazaciklooktadecin-1,2-dion [(<i>R,R</i>)- 40]	50
6.3.11. (7 <i>R</i> ,17 <i>R</i>)-7,17-Dimetil-6,9,12,15,18-pentaosza-25-azoniatetraciklo [21.3.1.0 ^{5,26} .0 ^{19,24}]heptakoz-1(27),2,4,19,21,23,25-heptaén-27-karboxilát [(<i>R,R</i>)- 19]	51
6.3.12. (3 <i>R</i> ,13 <i>R</i>)-3,13-Diizobutil-2,5,8,11,14-pentaosza-26-azatetraciklo [13.9.3.0 ^{19,27} .0 ^{21,25}]heptakoz-1(25),15,17,19,21,23,26-heptaén-20-karboxilát [(<i>R,R</i>)- 20]	52
6.3.13. 3-Metoxibenzoészav (41)	53
6.3.14. 3-Metoxi-2-nitrobenzoészav (42).....	53
6.3.15. 2-Amino-3-metoxibenzoészav (43)	54
6.3.16. <i>N</i> -(2-metoxifenil)-3-metoxiantranilészav (44)	54

6.3.17. 4,5-Dimetoxiakridin-9(10 <i>H</i>)-on (45)	55
6.3.18. 4,5-Dihidroxiakridin-9(10 <i>H</i>)-on (46)	55
6.3.19. (3 <i>R</i> ,13 <i>R</i>)-3,13-Dimetil-2,5,8,11,14-pentaoxa-26-azatetraciklo [13.9.3.0. ^{19,27} .0 ^{21,25}]heptakoz-1(24),15,17,19(27),21(25),22-hexaén-20(26 <i>H</i>)-on [(<i>R,R</i>)- 47]	56
6.3.20. (<i>R,R</i>)-CSP- 23	58
6.3.21. (<i>R,R</i>)-CSP- 24	59
6.3.22. (4 <i>S</i> ,14 <i>S</i>)-(-)-2,16-Dimetil-6,9,12-trioxaheptadekán-4,14-diol-di- <i>p</i> -tozilát [(<i>S,S</i>)- 30]	59
6.3.23. (2 <i>S</i> ,12 <i>S</i>)-(-)-4,7,10-Trioxadekán-2,12-diol-di- <i>p</i> -tozilát [(<i>S,S</i>)- 29].....	60
7. Összefoglalás	61
8. Irodalomjegyzék	62

Pedersen kimutatta, hogy ezek a vegyületek üregméretüktől függően eltérő stabilitású komplexeket képeznek kémiaiag hasonló fémionokkal [2]. Így a 12 tagú gyűrűben négy oxigénatomot tartalmazó 12-korona-4-éter (**2**) a Li^+ ionnal, a 15 tagú gyűrűben öt oxigénatomot tartalmazó 15-korona-5-éter (**3**) a Na^+ ionnal és a 18-korona-6-éter (**4**) pedig a K^+ ionnal képez nagy szelektivitással stabil komplexet (2. ábra).

A kezdetben csak a fémionok komplexálását célzó makrociklusok előállítására és tanulmányozására irányuló kutatás később kiterjedt a szerves kationok, anionok, illetve semleges molekulák komplexálására alkalmas makrociklusok szintézisére is, ezt a kutatási területet ma szupramolekuláris kémiának hívják.

2. ábra

E kutatási terület elismerését jelzi, hogy a makrociklusok kutatásában végzett úttörő munkásságukért *Pedersennek, Cramnek és Lehnnek* ítelték oda az 1987. évi kémiai Nobel-díjat.

Az 1970-es évektől kezdve a koronaéterek egyik kutatási központja *Bradshaw, Izatt, Lamb és Christensen* professzorok munkássága nyomán a Brigham Young egyetem lett. Itt dolgozott egyik témavezetőm, *Huszthy Péter* is 1985 és 1993 között, majd hazatérve Magyarországon is ebben a témában folytatta kutatásait, amelyekhez másik témavezetőm, *Tóth Tünde* támogatása révén csatlakozhattam.

2. Irodalmi összefoglaló

2.1. Királis koronaéterek

A közelmúltban jelentőssé vált a királis vegyületek enantiomertiszta formában való előállítása vagy elválasztása az iparban (gyógyszer- és növényvédőszer-gyártás, élelmiszer- és kozmetikaiparban), ennek köszönhetően a királis koronaéter típusú vegyületek jelentősége az utóbbi években folyamatosan növekszik, mert enantioszelektív komplexképzésük következtében kiválóan alkalmasak racématok rezolválására.

A molekuláris felismerés egyik speciális fajtája az enantiomer felismerés, ennek során a királis gazdamolekula eltérő kölcsönhatásba lép a vendégmolekula enantiomerjeivel. Ez a jelenség igen gyakran előfordul a természetben, jó példa rá az egyféle konfigurációjú cukrok és aminosavak beépülése és lebomlása a metabolizmus során. A királis gazdamolekula eltérő stabilitású komplexeket képez a vendégmolekula enantiomerjeivel (termodinamikai kontroll), a komplexképzés sebessége is eltérhet (kinetikai kontroll), valamint a kialakult (egymással diasztereomer viszonyban lévő molekulakomplexek) disszociációjának sebessége is különböző lehet. Utóbbi a komplex kinetikai stabilitására jellemző [3, 4, 5].

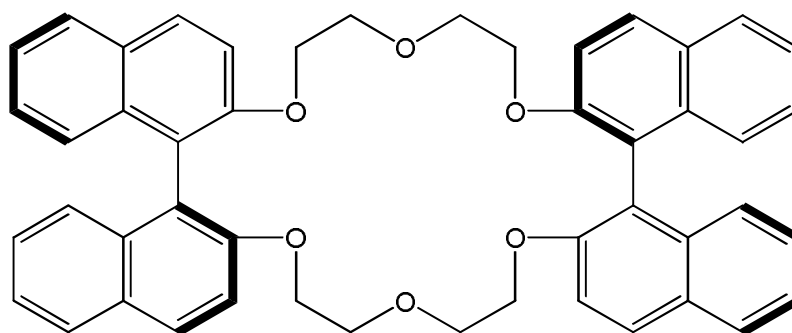
A ligandum–vendégmolekula komplexek stabilitása a komplex stabilitási állandó (K) logaritmusának nagyságával jellemezhető ($\log K$).

A gazda- és a vendégmolekula között kialakult kölcsönhatásban az alábbi három tényező a legfontosabb:

- hárompontos hidrogénkötés a makrogyűrű alternáló heteroatomjai és az ammóniumsó protonja között,
- a gazdamolekula elektronban szegény aromás gyűrűjének és a vendégmolekula elektronban gazdag aromás gyűrűjének π – π kölcsönhatása,
- sztérikus gátlás a ligandum kiralitáscentrumain található szubsztituensek és az ammóniumsó szénatomjaihoz kapcsolódó hidrogénjei között [6, 7, 8, 9].

Az elektronrendszerek maximális átlapolásának érdekében a π – π kölcsönhatás kialakítása során a két aromás gyűrű a minél inkább párhuzamos elhelyezkedésre törekszik. Az enantiomer szelektivitást alapvetően a szterikus gátlás különbsége határozza meg. A gazdamolekula kiralitáscentrumain így minél nagyobb térkitöltésű és minél inkább gömbszimmetrikus csoportok jelenléte kívánatos [7]. Az enantioszelektivitás mértékét az enantiomertiszta gazdamolekula és a vendégmolekula enantiomerek alkotta diasztereomer komplexek $\log K$ értékeinek különbségével adhatjuk meg ($\Delta \log K$), amelyek kalorimetrikusan [3, 8, 10, 11, 12], ^1H NMR-rel [8, 13] és Fourier-transzformációs ionciklotron rezonancia tömegspektroszkópiával (FTICR/MS) [14] határozhatók meg.

Stoddart és munkatársai állították elő az első enantiomertiszta koronaétert [15], de enantiomerszelektív komplexképzését nem vizsgálták. Koronaéterek enantiomerfelismerő-képességének vizsgálatát *Cram és munkatársai* közölték elsőként az optikailag aktív (*S,S*)-5 bisz(binaftil)-22-korona-6-éter (3. ábra) gazdamolekula és származékainak, valamint protonált szerves primer aminok enantiomerjeinek a kölcsönhatását vizsgálva [16, 17].

(*S,S*)-5

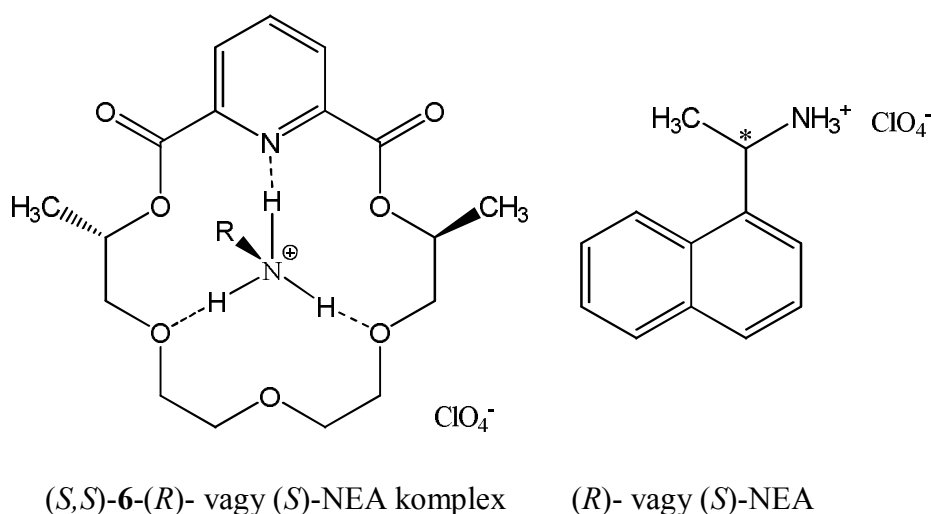
3. ábra

Az enantiomertiszta királis koronaéterek jól hasznosíthatók királis ammóniumsók elválasztására extrakciós módszerrel [18, 19], folyadékmembránon keresztül történő transzport révén [20], valamint kromatográfiás úton [21, 22]. Elektrodba való beépítésükkel [23] enantiomerkoncentráció- és arány mérésére is alkalmassá váltak [24, 25], ezek mellett aszimmetrikus szintéziseknél katalizátorként is alkalmazhatók [26].

Az (S,S) -**5** optikailag aktív makrociklus előállítása óta számos koronaétert szintetizáltak [26], ezek az alábbi csoportokba sorolhatók:

- aminosavakból, aminokból és származékaikból levezethető koronaéterek,
- binaftil egységet tartalmazó koronaéterek,
- borkősavból és származékaiból levezethető koronaéterek,
- fenolszármazékokat tartalmazó koronaéterek,
- heterociklusos egységet tartalmazó koronaéterek,
- szénhidrát alapú koronaéterek.

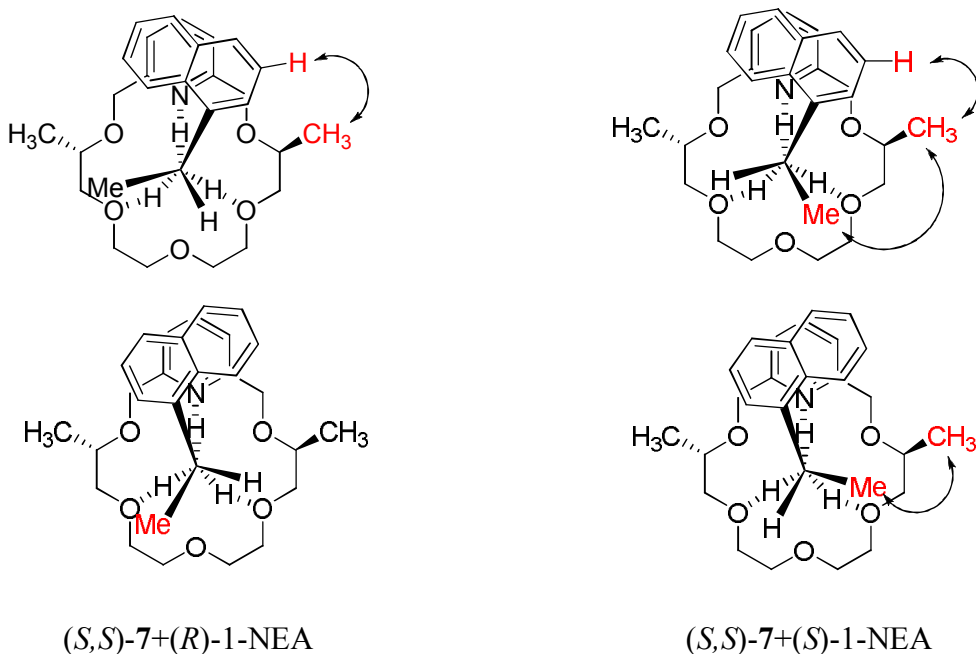
Bradshaw és munkatársai előállították az (S,S) -**6** piridino-diészter-18-korona-6-éter (R) - és (S) -[1-(α -naftil)etil]ammónium-perkloráttal (1-NEA) képzett mindkét diasztereomer komplexét (4. ábra) röntgenkristallográfiás vizsgálatokra alkalmas kristályok formájában [3, 27]. Ezen vizsgálatok kimutatták, hogy kristályos formában a heterokirális $[(S,S)\text{-6-(}R\text{)-NEA}]$ komplex a stabilabb, mert ebben a hárompontos hidrogénkötést és az aromás gyűrűk közti π - π vonzó kölcsönhatást a sztérikus gátlás nem gyengíti olyan mértékben, mint a homokirális $[(S,S)\text{-6-(}S\text{)-NEA}]$ komplex esetében.

4. ábra

Általánosan megfigyelt jelenség, hogy a heterokirális komplex $[(R,R)\text{-koronaéter-(}S\text{)-aralkilammónium}$ só vagy $(S,S)\text{-koronaéter-(}R\text{)-aralkilammónium}$ só] a stabilabb mint a homokirális komplex $[(S,S)\text{-koronaéter-(}S\text{)-aralkilammónium}$ só vagy $(R,R)\text{-koronaéter-(}R\text{)-aralkilammónium}$ só] [8, 28].

Ez a jelenség azzal magyarázható, hogy a homokirális komplex esetében erősebb szterikus taszítás lép fel a gazdamolekula kiralitáscentrumain lévő alkilcsoportok és a vendégmolekula naftalingyűrűjének bizonyos atomjai, illetve csoportjai között (5. ábra).

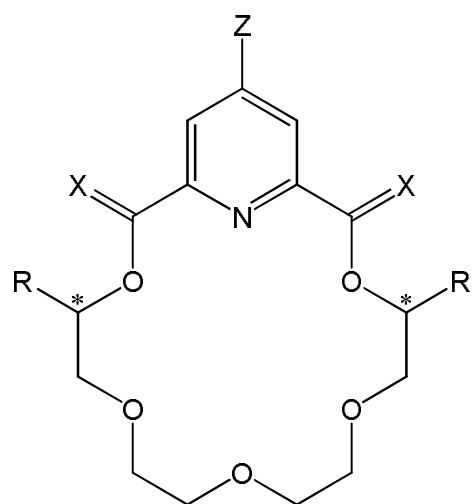
5. ábra

A két komplex stabilitásbeli különbözősége okozza a racém vendégmolekula enantiomerjeinek sikeres elválasztását [6, 29].

Still és munkatársai megállapították, hogy az enantiomer szelektivitás egyik meghatározó tényezője a makrociklus korlátozott konformációs flexibilitása [30]. A gazdamolekula–vendégmolekula komplex konformációjának hatékony rögzítése lehetővé teszi, hogy a királis gazdamolekula a kiralitáscentrumain lévő szubsztituensek taszító kölcsönhatását maximálisan fel tudja használni az enantiomerek megkülönböztetésében. A komplex merevségét a makrociklus merevsége, valamint a többpontos kölcsönhatások számának növekedése fokozza.

2.2. Heterociklusos egységet tartalmazó koronaéterek

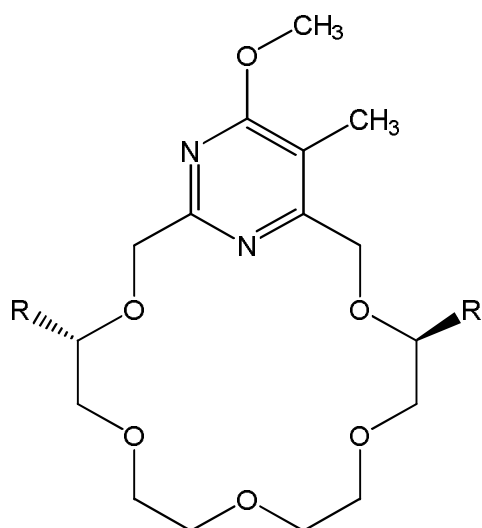
A π -elektronrendszer kiterjedésének növelésével az enantiomer szelektivitásra előnyösen ható π - π vonzó kölcsönhatás erősíthető, így fordult a figyelem a kiterjedt aromás rendszerek felé. Az irodalomból többféle, nitrogéntartalmú heterociklus egységet tartalmazó koronaéter ismert, eddig beszámoltak piridin [25, 27, 31], pirimidin [32], fenantrolin [33], akridin [34, 35] és fenazin [34, 36] egységet tartalmazó koronaéterek (6-9. ábra) szintéziséről.

X=H ₂	Z=H	R=Me (<i>S,S</i>)
X=H ₂	Z=H	R= <i>i</i> Pr (<i>R,R</i>)
X=H ₂	Z=H	R= <i>i</i> Bu (<i>R,R</i>)
X=H ₂	Z=H	R= <i>s</i> Bu (<i>R,R</i>)
X=H ₂	Z=H	R= <i>t</i> Bu (<i>S,S</i>)
X=O	Z=H	R=Me (<i>R,R</i>)
X=H ₂	Z=OCH ₂ CH=CH ₂	R=Me (<i>S,S</i>)

Piridin egységet tartalmazó koronaéterek

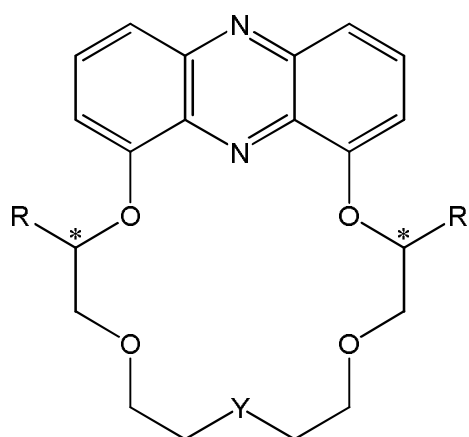
6. ábra

R=H, Me

Pirimidin egységet tartalmazó koronaéterek

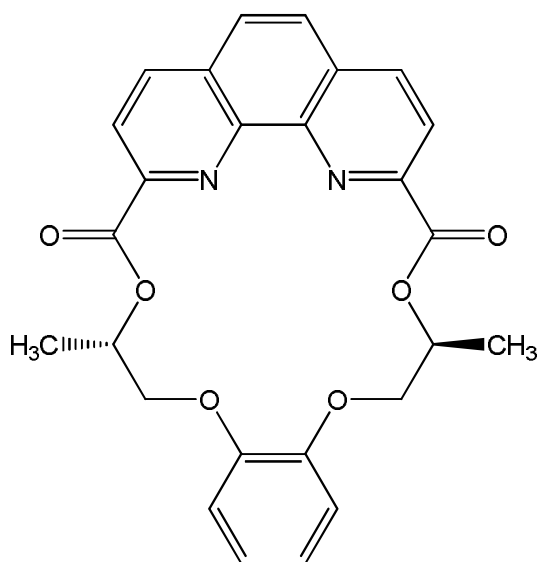
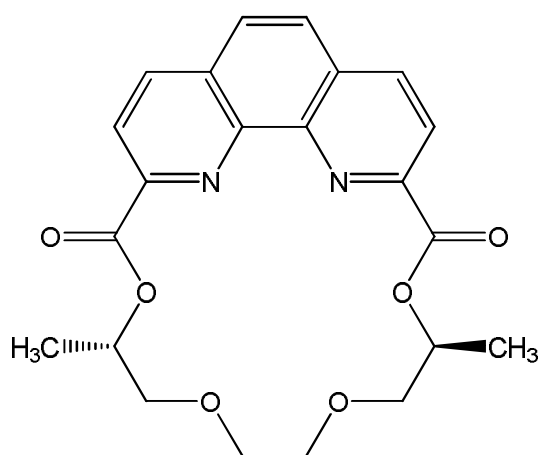
7. ábra

Y=O	R=H
Y=O	R=Me (<i>R,R</i>), (<i>S,S</i>)
Y=O	R= <i>i</i> Bu (<i>R,R</i>)
Y=O	R= <i>s</i> Bu (<i>S,S</i>)
Y=CHCH ₂ CH=CH ₂	R=Me (<i>R,R</i>)
Y=C(CH ₂ CH=CH ₂) ₂	R=Me (<i>R,R</i>)
Y=CHCH ₂ CH=CH ₂	R= <i>i</i> Bu (<i>R,R</i>), (<i>S,S</i>)
Y=C(CH ₂ CH=CH ₂) ₂	R= <i>i</i> Bu (<i>S,S</i>)

Fenazin egységet tartalmazó koronaéterek

8. ábra

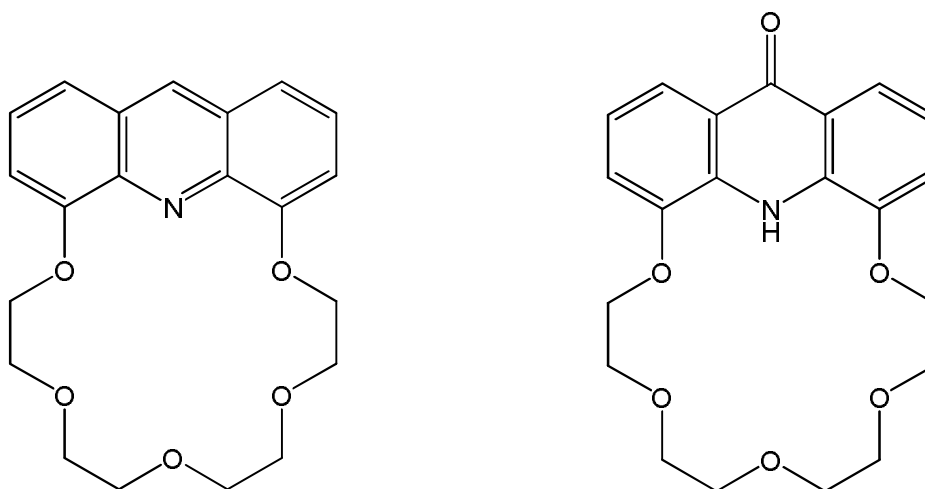

Fenantrolin egységet tartalmazó koronaéterek

9. ábra

2.3. Akridin és akridon egységet tartalmazó makrociklusok

Az akridin és akridon egységet tartalmazó makrociklusok (10. ábra) számos előnnyel rendelkeznek. Fluoro- és kromogének, így komplexképzésük az igen érzékeny fotofizikai módszerekkel is vizsgálható, emellett az akridin egység kiterjedt π -elektronrendszere által erős π - π kölcsönhatást hoz létre aromás gyűrűt tartalmazó ammóniumsókkal. Az akridin egység triciklusos heteroaromás gyűrűrendszere merevebbé teszi a koronaéter konformációját, különösen az enantiomer szelektivitást meghatározó részek közelében, ahol a kiralitás-centrumok is elhelyezkednek. A királis koronaéter konformációjának merevsége növeli az enantiomer szelektivitást, mert a merev konformáció esetében az egyik ammóniumsó enantiomer komplexálásához kedvező szerkezetű koronaéter csak nagy energia-befektetés árán tudja a konformációját a másik ammóniumsó enantiomer komplexálására is megfelelővé alakítani. Ez utóbbihoz befektetett energia csökkenti ezen diasztereomer komplex stabilitását. Mindezek alapján az akridin egységet tartalmazó koronaéterek esetében nagyobb mértékű enantiomer szelektivitás várható, mint a kutatócsoportunkban eddig vizsgált, piridin egységet tartalmazó analóg molekuláknál. Ezt a várakozást a kísérleti adatok is igazolták [37].

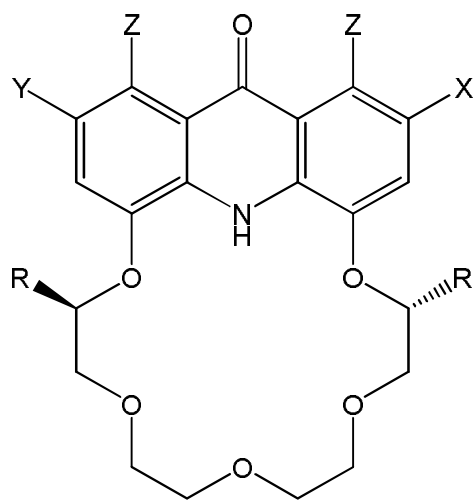

Akridin és akridon egységet tartalmazó koronaéterek

10. ábra

2.4. Irodalomból ismert akridon egységet tartalmazó makrociklusok

Az irodalomból számos akridon egységet tartalmazó koronaéter ismert (11. ábra), az előállított vegyületek szerkezetét röntgendiffrakcióval [38], komplexképzését pedig cirkuláris dikroizmus (CD) spektroszkópiával tanulmányozták [39].

	X	Y	Z	R	Irodalom
	H	H	H	H	[38]
	NO ₂	H	H	H	[38]
	Br	NO ₂	H	H	[38]
	Br	Br	NO ₂	H	[38]
	Cl	Cl	H	H	[38]
	Cl	Cl	NO ₂	H	[38]
	H	H	H	Me	[39]
	H	H	H	<i>i</i> Bu	[39]

11. ábra

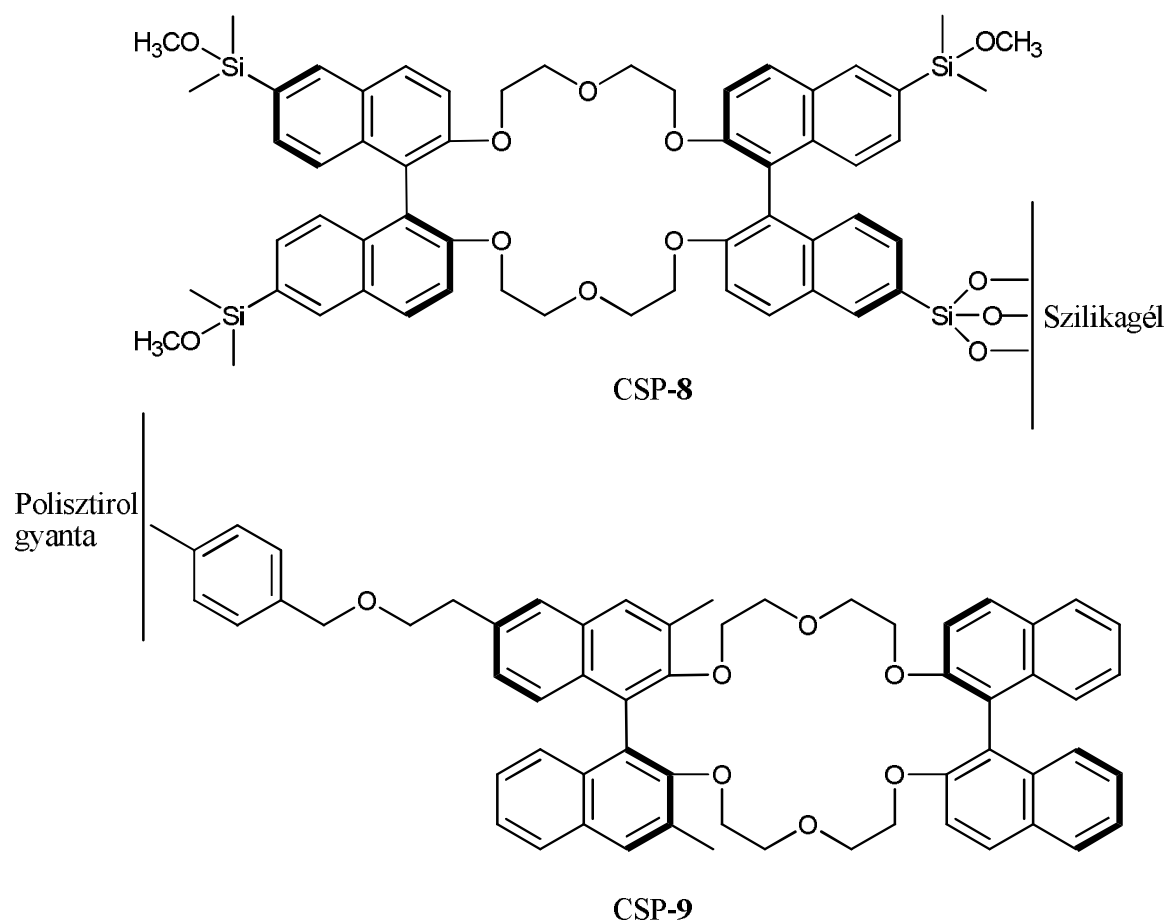
2.5. Szilárd fázishoz kötött makrociklusok

A koronaéterek szilárd fázishoz való rögzítése, királis állófázis kialakulása révén, biztosítja a makrociklus szelektivitását a komplexképzésben, valamint az immobilizálás csökkenti a koronaéterek toxicitását is. Immobilizálva a makrociklusok használhatók szenzormolekulaként, így alkalmasak fémionok meghatározására vizes oldatokból potenciometriás [40, 41] és optikai módszerekkel [42, 43, 44], illetve enantiomerkoncentráció-mérésre [24, 25]. Szelektormolekulaként alkalmasak fémionok elválasztására [45, 46], fémionok koncentrálására híg vizes oldatból [47], továbbá optikailag aktív származékaik szilárd hordozóhoz kötve használhatók racém protonált primer aralkil aminok enantiomerjeinek elválasztására is [48, 49].

2.5.1. Koronaéter alapú királis állófázisok

A koronaéter alapú királis állófázisok mind analitikai, mind preparatív méretben alkalmazhatók primer aminok, aminosavak és származékaik enantiomerjeinek elválasztására [49, 50].

A koronaéterek immobilizálásának három fő módszere a kopolimerizáció, a koronaéter-monomerek addíciós homopolimerizációja, illetve a megfelelő funkciós csoportot tartalmazó makrociklus szilárd fázishoz kötése, például a terminális trialkoxiszilil csoportot tartalmazó vegyületek szilikagélhez köthetők [46, 48].

12. ábra

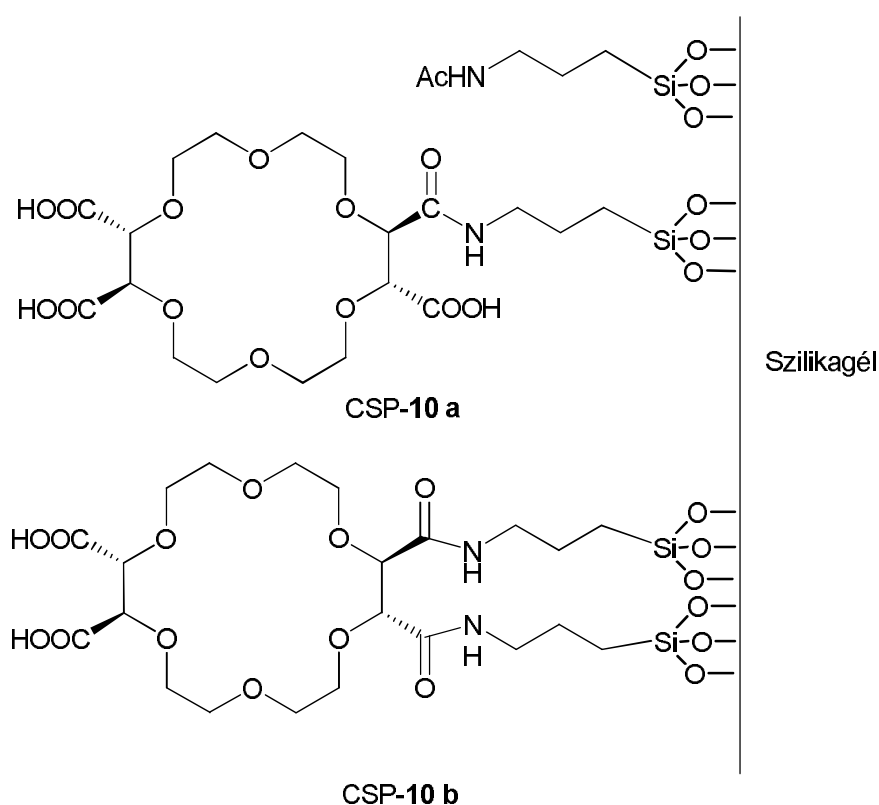
Cram és munkatársai az *(S,S)*-**5** bisz(binaftil)-22-korona-6-étert (3. ábra) szilikagélhez rögzítve előállították a CSP-8 királis állófázist (12. ábra), és vizsgálták primer ammóniumsó racémátok elválasztásában [51].

Az *(S,S)*-**5** bisz(binaftil)-22-korona-6-étert polisztirol-gyantához kötve állították elő a CSP-9 állófázist (12. ábra), mely szintén alkalmas volt primer ammóniumsó racémátok rezolválására [52, 53].

1974-ben *Sousa és munkatársai* alkalmaztak először királis koronaétert a mozgófázis adalékaként racém aminoszármazékok enantiomerjeinek szétválasztására [54]. Az alkalmazott módszer hátránya, hogy csak vízmentes mozgófázist lehetett alkalmazni, valamint a toxikus koronaétert is tartalmazó mozgófázist különös figyelemmel kellett kezelni. Napjainkban éppen ezen hátrányok miatt használnak enantiomerek elválasztására inkább királis állófázisokat.

Lingenfelter és munkatársai (3,3'-diszubsztituált-1,10-binaftil)-20-korona-6-étereket állítottak elő, és tanulmányozták enantioszelektív komplexképzésüket aminosavak és aminosav-észterek enantiomerjeivel [55].

Machida és Hyun a borkósavból levezethető, (+)-(18-korona-6)-2,3,11,12-tetrakarbonsavat használták a CSP-10 a és CSP-10 b királis állófázisok szelektoraként (13. ábra) [56, 57].

13. ábra

Hirose és munkatársai pseudo-18-korona-6-éter alapú királis állófázissal hatékonyan elválasztották racém aminok, aminoalkoholok, aminosavak és aminosav-észterek enantiomerjeit [58, 59, 60, 61].

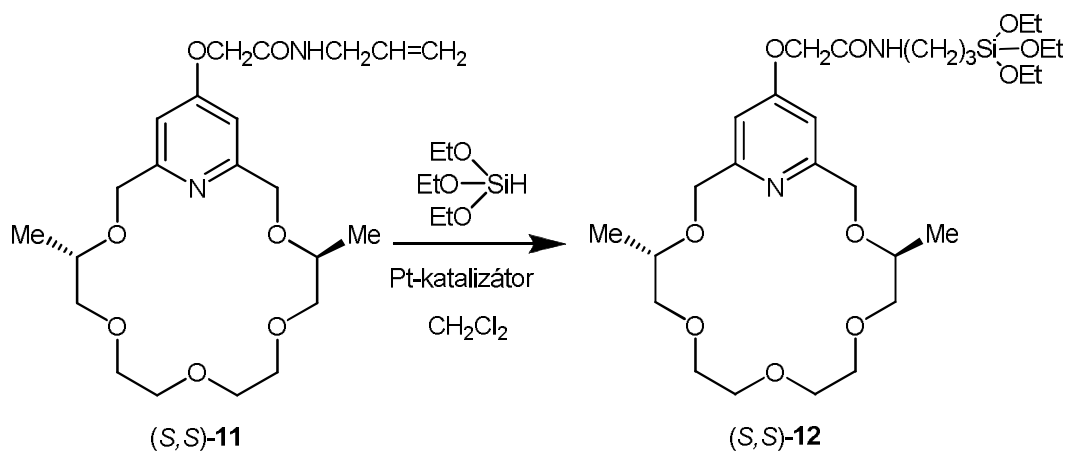
2.5.2. N-Heterociklus egységet tartalmazó koronaéterek szilárd hordozóhoz rögzítése

A szilárd hordozók alapján az alábbi királis állófázisokat különböztethetjük meg:

- polisztirol gyantához rögzített [21],
- normál szilikagélhez rögzített (75–500 μm szemcseátmérőjű, 15 nm pórusátmérőjű szilikagél) [48, 63],
- HPLC minőségű szilikagélhez rögzített (5 μm szemcseátmérőjű, 15 nm pórusátmérőjű szilikagél) [62],
- szférikus HPLC minőségű szilikagélhez rögzített (4 μm szemcseátmérőjű, 6 nm pórusátmérőjű szilikagél) [64],
- módosított HPLC minőségű szilikagélhez rögzített (merkaptopropilezett 4 μm szemcseátmérőjű, 6 nm pórusátmérőjű szilikagél) [35].

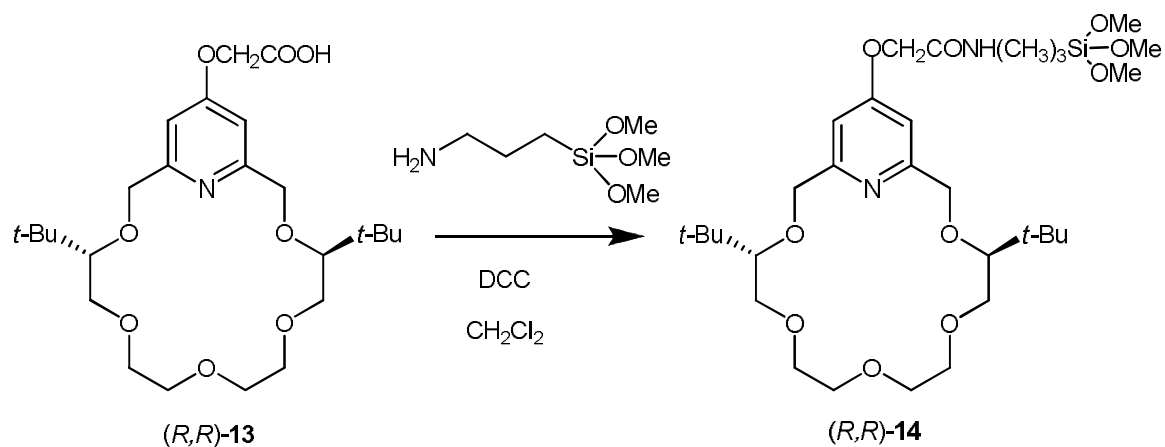
Amennyiben szilikagélhez tervezünk koronaétert rögzíteni, a koronaéteren trialkoxiszilil-végcsoporthoz érdemes kialakítani, erre eddig az irodalomból három módszer ismert.

A legelterjedtebb módszer, hogy terminális kettőskötést tartalmazó oldalláncsal látják el a makrociklust, majd trialkoxiszilánnal regioszelektív hidroszililezési reakciót végeznek [48, 63, 64]. *Farkas és munkatársai* az (*S,S*)-**11** terminális olefinkötést tartalmazó piridino-koronaétert trietoxiszilánnal platina katalizátor jelenlétében reagáltatva (*S,S*)-**12** trietoxiszilil-végcsoporthoz tartalmazó koronaétert alakítottak ki (14. ábra) [64].

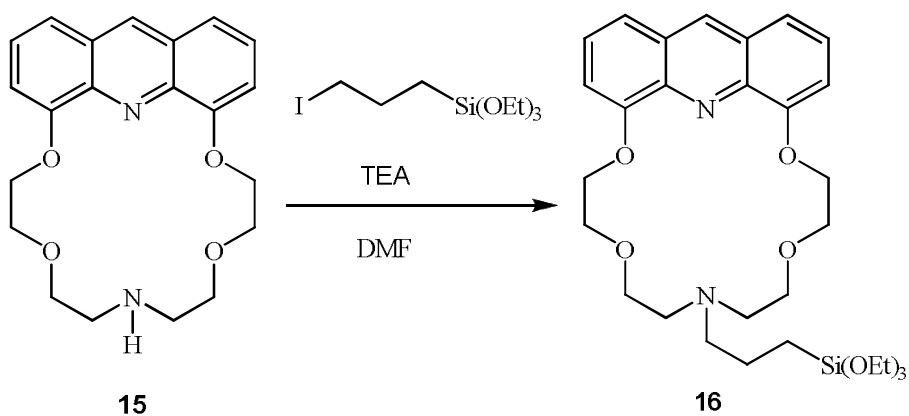
14. ábra

Horváth és munkatársai karboxilcsoportot tartalmazó piridino-koronaétert 3-(trimetoxiszilil)propil-ammal reagáltatva [(*R,R*)-**13**] trimetoxiszilil-végcsopottú savamidot hoztak létre [(*R,R*)-**14**] (15. ábra) [63].

15. ábra

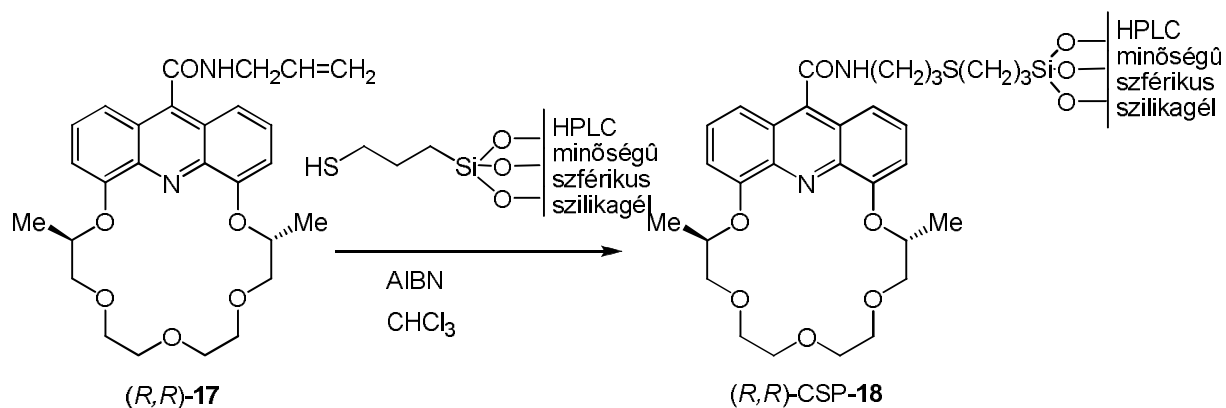
Kertész és munkatársai a makrogyűrűben szekunder amino-csoporttal rendelkező akirális akridino-koronaétert (**15**) 3-(triethoxiszilil)propil-jodiddal reagáltatták trietil-amin jelenlétében, így triethoxiszilil-végcsopottú makrociklushoz (**16**) jutottak (16. ábra) [65].

16. ábra

A három módszer valamelyikével előállított trialkoxiszilil-végcsopottú makrociklust, szilikagéllel toluolban forralva lehetővé vált a királis állófázis kialakítása [48, 62, 63, 64].

A szilikagél módosításával is lehetséges a terminális kettőskötésű vegyületek hordozóhoz való kapcsolása. *Lakatos és munkatársai* gyökös reakcióban merkaptopropil-csoporttal módosított szilikagélhez rögzítettek egy terminális olefin végcsoporttal rendelkező akridin egységet tartalmazó koronaétert [(*R,R*)-**17**], így akridino-koronaéter alapú állófázishoz [(*R,R*)-CSP-**18**] jutottak (17. ábra) [35].

17. ábra

Nagyhatékonyságú folyadékkromatográfiás (HPLC) oszlop kialakításához a fenti módszerekkel előállított királis állófázist üres rozsdamentes acéloszlopba kell betölteni.

Oszloptöltésre két módszer ismert az irodalomban. Az egyik módszer a *száraz töltés*. A száraz töltést nagy szemcseméretű (25–50 μm), elsősorban preparatív kromatográfiás célokra alkalmaznak, mert 10 μm -nél kisebb szemcseátmérőjű adszorbens töltésénél rossz töltési hatékonyságot, illetve instabil (nem reprodukálható) oszlopokat értek el. A kis szemcseméret töltésére alkalmas *zagyöltés*nél az üres oszlopba az adszorbens valamilyen oldószerben képzett zagyát töltik be nagy nyomás alatt [66, 67, 68].

2.6. Nagyhatékonyságú folyadékkromatográfia (HPLC)

2.6.1. A királis kromatográfia jelentősége, felosztása

A kromatográfia napjaink egyik legfontosabb és leggyakrabban használt analitikai elválasztási módszere. A kromatográfiás technikák alkalmazásával hasonló fizikai-kémiai tulajdonságú vegyületek elválasztását tudjuk megoldani. Az egyes komponensek elkülönülése azáltal jön létre, hogy a vegyületek mozgási sebessége (vándorlása) adott feltételek mellett különböző [69]. A gyógyszeriparban a hatóanyagtartalom, a szennyezők és a bomlástermékek vizsgálatára [70], az élelmiszeriparban az élelmiszeradalékok (pl. tartósítószer), szénhidrátok, aminosavak, toxinok meghatározására, a környezetanalitikában peszticidek, poliaromás szénhidrogének meghatározására, a bűnügyi analitikában kábítószer, doppingerek (szteroidok) és robbanószer maradékok kimutatására alkalmazzák.

A királis kromatográfia alkalmas módszer az enantiomerek hatékony elválasztására. Magas enantiomerfelesleg ($ee > 99,8\%$) esetén is pontos eredményt szolgáltat. A vizsgálat gyorsaságát segíti, hogy egy analízis alatt több enantiomerpár is meghatározható. Az elválasztások túlnyomó része a hárompontos kölcsönhatásokra vezethető vissza, és a taszító kölcsönhatásoknak nagy szerepe van az enantiomerek megkülönböztetésében. Elsősorban a kiralitáscentrumokhoz közeli funkciós csoportok segítik az elválasztást.

A királis kromatográfiát a mozgófázis szerint feloszthatjuk:

- gázkromatográfiára (GC),
- folyadékkromatográfiára (LC),
    például: nagyhatékonyságú folyadékkromatográfiára (HPLC),
- szuperkritikus oldószeres kromatográfiára (SFC),
- elektrokinetikus kromatográfiára (EKC).

A folyadék- és gázkromatográfiás elválasztás alapja az, hogy a különböző fizikai-kémiai tulajdonságú komponensek megoszlása eltérő a mozgó- és állófázisok között.

Az alkalmazott oszlop szerint megkülönböztethetünk:

- töltetes oszlopkromatográfiát,
- kapilláris (üres cső) oszlopkromatográfiát,
- chip kromatográfiát,

- vékonyréteg-kromatográfiát (VRK).

Az enantiomerek elválasztásakor a szelektor molekula és a vizsgálandó anyagok enantiomerjei ideiglenes diasztereomer asszociátumokat képeznek, amelyek fizikai-kémiai tulajdonságai különböznek, így lehetővé válik az elválasztásuk [6, 9].

A királis kromatográfiát a szelektor helye szerint is feloszthatjuk királis állófázis [chiral stationary phase (CSP)], illetve a mozgófázisba adalékolt királis módosító ágens [chiral modifying agent (CMA)] alkalmazására.

2.6.2. Királis nagyhatékonyságú folyadékkromatográfia

A számos különböző elválasztási módszer közül a királis állófázis segítségével működő folyadékkromatográfia bizonyítottan a legprecízebb és leghatékonyabb enantiomer-elválasztási és enantiomerkeverék meghatározási eljárás [71, 72, 73]. A nagyhatékonyságú folyadékkromatográfiás (HPLC) módszerek besorolása az álló- és mozgófázis jellemző tulajdonsága alapján történhet.

Normál fázisú folyadékkromatográfiáról (NP-HPLC) akkor beszélünk, ha az állófázis polárisabb, mint a mozgófázis (általában alkoholok, kloroform, hexán, heptán). Az NP-HPLC lipofil anyagok, mint például lipidek, olajok, zsírok elválasztására alkalmas.

A fordított fázisú kromatográfiánál (RP-HPLC) az állófázis mindig apolárisabb jellegű (pl. oktadecil-csoportokkal módosított szilikagél), mint a mozgófázis (vizes pufferek, acetonitril, metanol). Az RP-HPLC fehérjék, peptidek, aminosavak, aminok és nukleinsavak elválasztására is alkalmas.

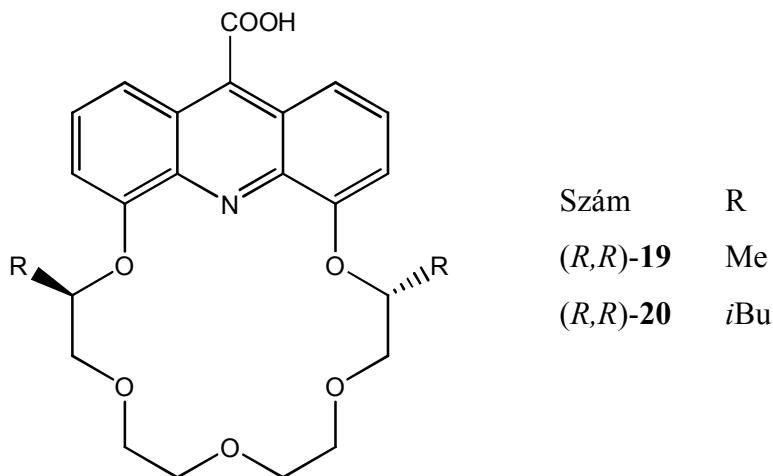
A legtöbb királis analízist HPLC-n végzik, mivel nemcsak analitikai, hanem preparatív célokra is alkalmas ez a technika. A mozgófázis változtathatósága miatt magas szelektivitás értékek érhetők el.

3. Célkitűzések

A királis biogén aminok, aminosavak és származékaik enantiomerjeinek jelentősen eltérő fiziológiai hatása lehet, ezért különösen a gyógyszer-, növényvédőszer-, élelmiszer- és kozmetikaiparban nagy jelentőségű ezen élettani szempontból fontos vegyületek enantiomerjeinek elválasztása, ill. az enantiomerek arányának pontos meghatározása. Az erre alkalmas módszerek közül a koronaéter alapú királis állófázisokon végzett folyadékkromatográfia bizonyult eddig a leghatékonyabbnak és legpontosabbnak.

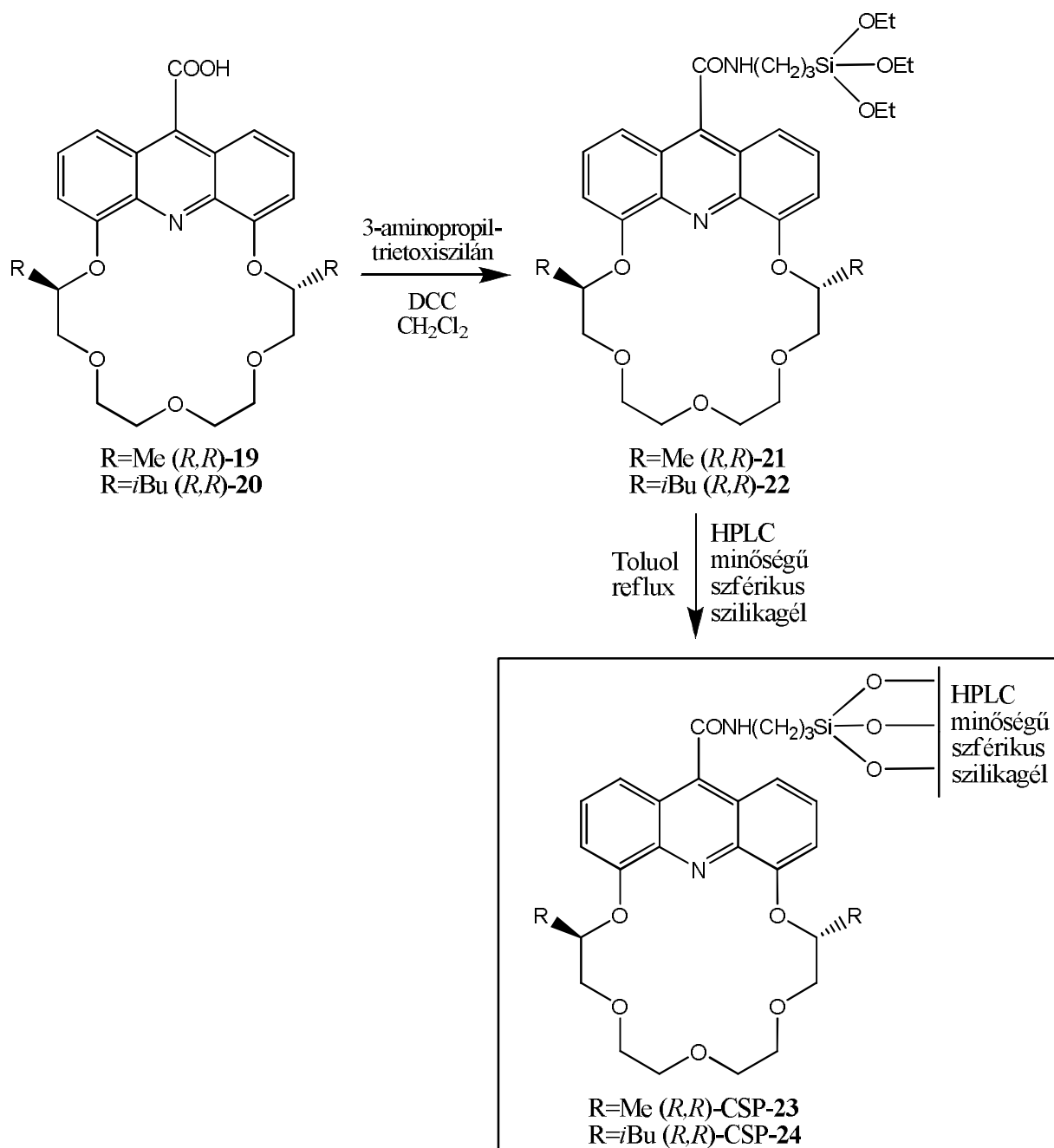
TDK munkám célja a kereskedelemről könnyen beszerezhető és viszonylag olcsó alapanyagokból kiindulva, többlépéses szintézisben új, akridin egységet tartalmazó enantiomertiszta (a királis centrumain metil-, illetve izobutilcsoportot tartalmazó) koronaéter szelektormolekula alapú királis állófázisok előállítása és enantiomerfelismerő-képességük vizsgálata.

A 2.3. fejezetben leírtakat figyelembe véve az alábbi királis koronaéterek (18. ábra) előállítását tűztem ki célul, melyeknél a karboxilcsoport továbbalakítása által válik lehetővé a koronaéter szelektormolekulaként való kapcsolása valamely szilárd hordozóhoz.

18. ábra

Az irodalomban a piridin egységet tartalmazó koronaéterekre leírt eljárást követve [63] a karboxilcsoporttal rendelkező [(*R,R*)-**19**, (*R,R*)-**20**] makrociklusokat 3-aminopropiltriethoxiszilánnal kondenzáltattam, majd a triethoxiszilil végcsoportot tartalmazó koronaéter-származékokat szférikus HPLC minőségű szilikagéllel reagáltatva királis állófázisokat állítottam elő [(*R,R*)-CSP-**23** és (*R,R*)-CSP-**24**] (19. ábra).

19. ábra

Az előállított (*R,R*)-CSP-23 és (*R,R*)-CSP-24 királis állófázisok enantiomerfelismerő-képességét racém protonált primer aminok, aminosavak és azok származékainak rezolválásán keresztül vizsgáltuk nagyhatékonyságú folyadékkromatográfiával.

4. Rövidítések jegyzéke

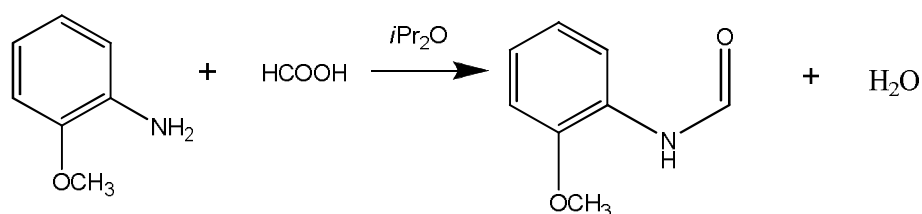
Absz.	abszolútizált
AIBN	α,α' -azoizobutironitril
c	koncentráció (g/100 ml)
CSP	chiral stationary phase (királis állófázis)
δ	kémiai eltolódás
DCC	<i>N,N'</i> -diciklohexilkarbodiimid
DIAD	diizopropil-azodikarboxilát
DMF	<i>N,N</i> -dimetilformamid
DMSO	dimetil-szulfoxid
Et ₃ N	trietyl-amin
IR	infravörös spektrum
<i>J</i>	csatolási állandó
NMR	mágneses magrezonancia
Ph ₃ P	trifenil-foszfin
PPA	polifoszforsav
Py	piridin
R _f	vékonyréteg-kromatográfiás retenciósfaktor
THF	tetrahidrofurán
TMAH	tetrametil-ammónium-hidroxid
Ts	<i>p</i> -toluolszulfonil-csoport (tozilcsoport)
VRK	vékonyréteg-kromatográfia

5. Elméleti rész

5.1. Az (R,R)-19 és (R,R)-20 kulcsintermedierek szintézise

5.1.1. „A” szintézisút

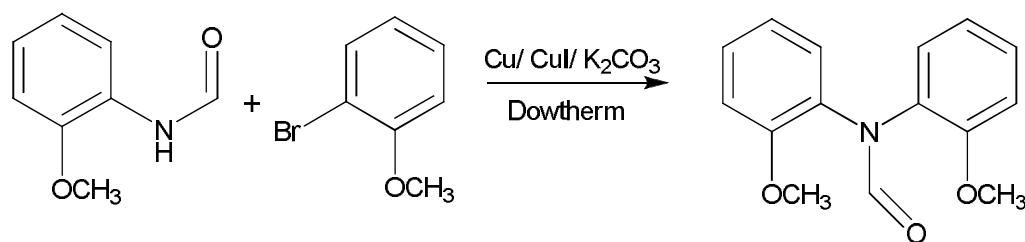
Ezen koronaéterek előállítását két szintézisúton keresztül kíséreltem meg. Az első út során *o*-anizidinból indultam ki irodalmi eljárás [35] alapján. Hangyasav segítségével végbement az *N*-formilezés, a keletkező vizet diizopropil-éterrel történő azeotróp desztillációval távolítottam el (20. ábra).

25 (70%)

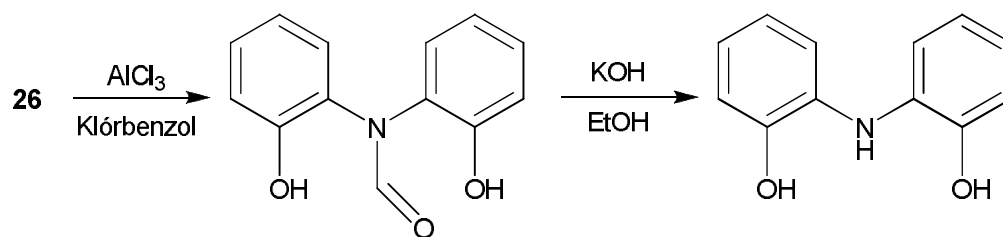
20. ábra

A **25** formamidot 2-brómanizollal kapcsoltam Ullmann-reakcióban, az így keletkezett **26** származékot klórbenzolban AlCl_3 -dal dezalkileztem (21. ábra) [35].

25

26 (79%)

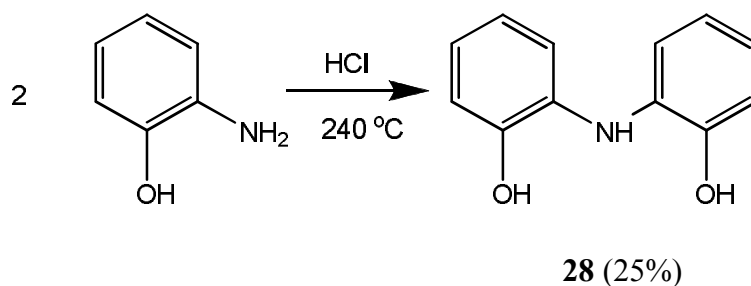

27 (74%)

28 (70%)

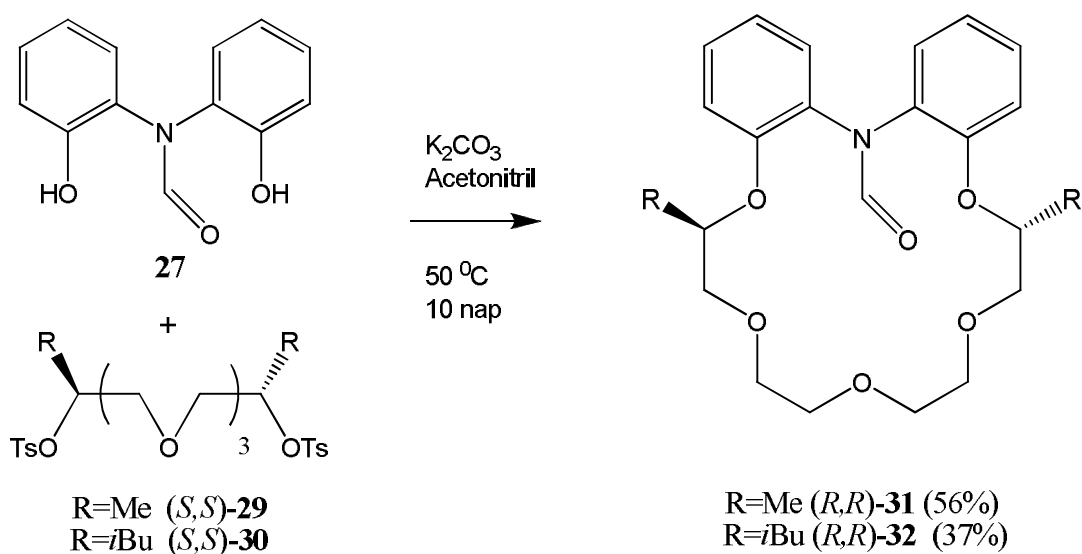
21. ábra

A **27** származékot etanolban KOH-dal forralva deformileztem (21. ábra), az így előállított **28** diolt 2-aminofenol sósavas ömlesztésével is elkészítettem (22. ábra).

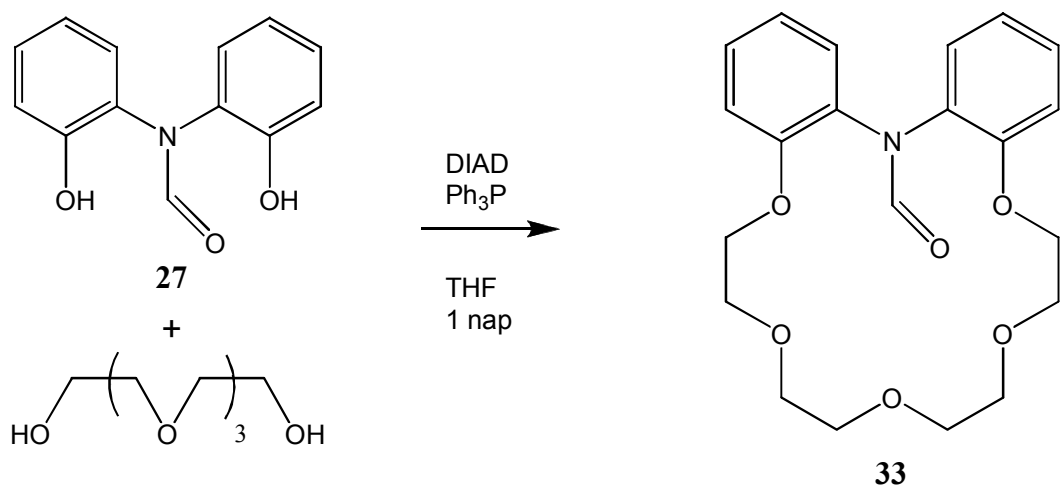
22. ábra

A gyűrűzárás során a **27** diolt és a kiralitáscentrumain metil-egységet illetve izobutylcsoportot tartalmazó tetraetilénglikol-di-*p*-toluolszulfonát származékokat [(*S,S*)-**29**], illetve (*S,S*)-**30**] kapcsoltam össze acetonitrilben K₂CO₃ bázis alkalmazásával, így jutottam az (*R,R*)-**31** és (*R,R*)-**32** makrociklushoz (23. ábra).

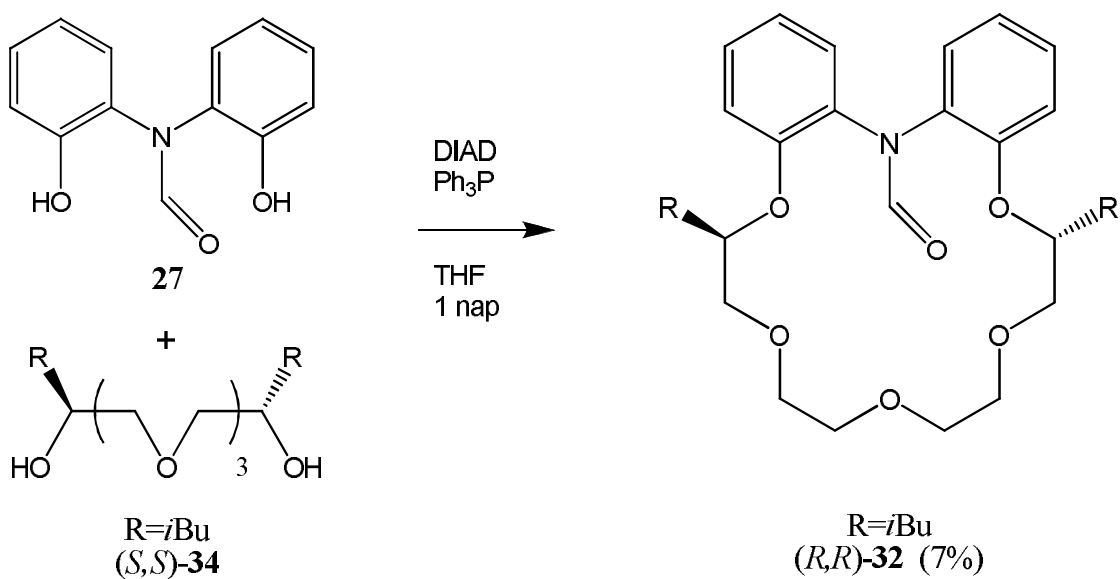
23. ábra

Az irodalom hasonló típusú makrocilusok Mitsunobu-reakcióval történő makrociklizációját ismerteti [74], ezért először az akirális származék előállítását kíséreltem meg a **27** diol és tetraetilénglikol gyűrűzárásával (24. ábra).

24. ábra

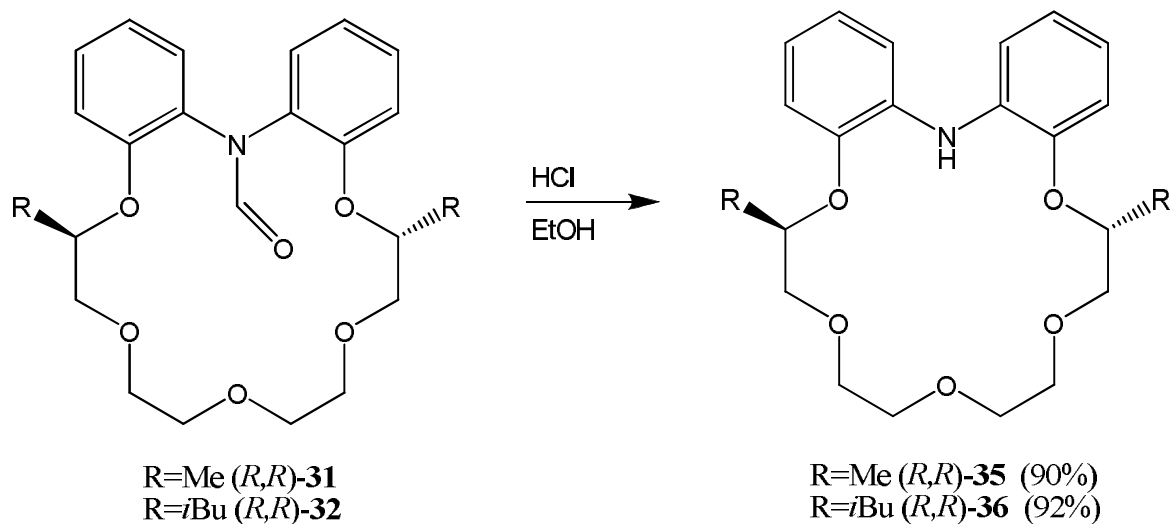
A reakció végbemenetelét VRK-analízissel követtem, eszerint az akirális koronaéter kialakulása jó termeléssel ment végbe, ezért a reakciót az analitikai jelentőséggel rendelkező királis (*S,S*)-**34** tetraetilénglikol-származék és a **27** diol ciklizációjával is megvalósítottam (25. ábra).

25. ábra

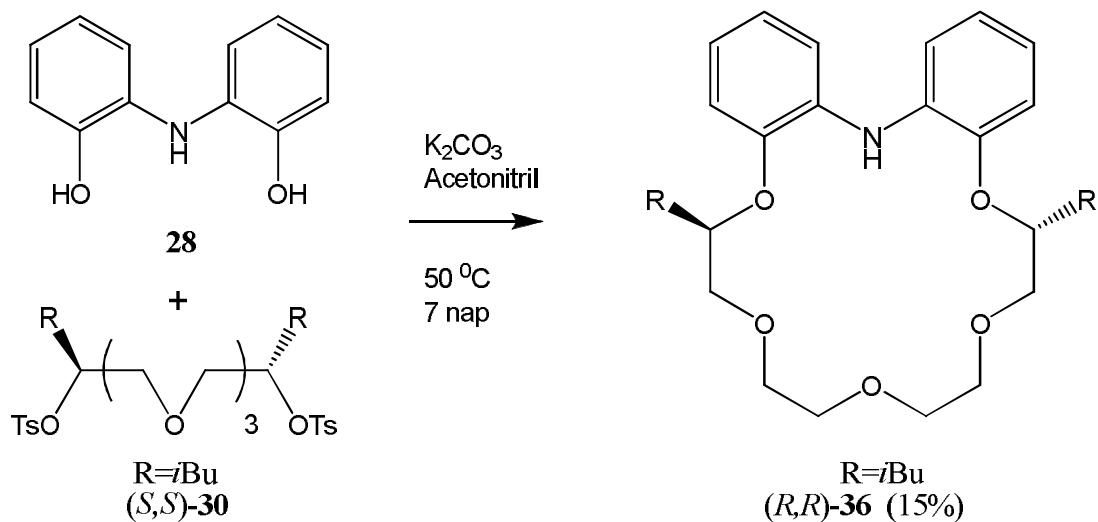
Sajnálatos, hogy a reakciókörülmények (szubsztrát mennyisége, reakcióidő) változtatásával sem sikerült elérni nagyobb termelést a makrociklizáció során.

A kapott *(R,R)*-**31** és *(R,R)*-**32** koronaétereket etanolban HCl-al forralva deformileztem, így jutottam jó termeléssel az *(R,R)*-**35** és *(R,R)*-**36** intermedierekhez (26. ábra).

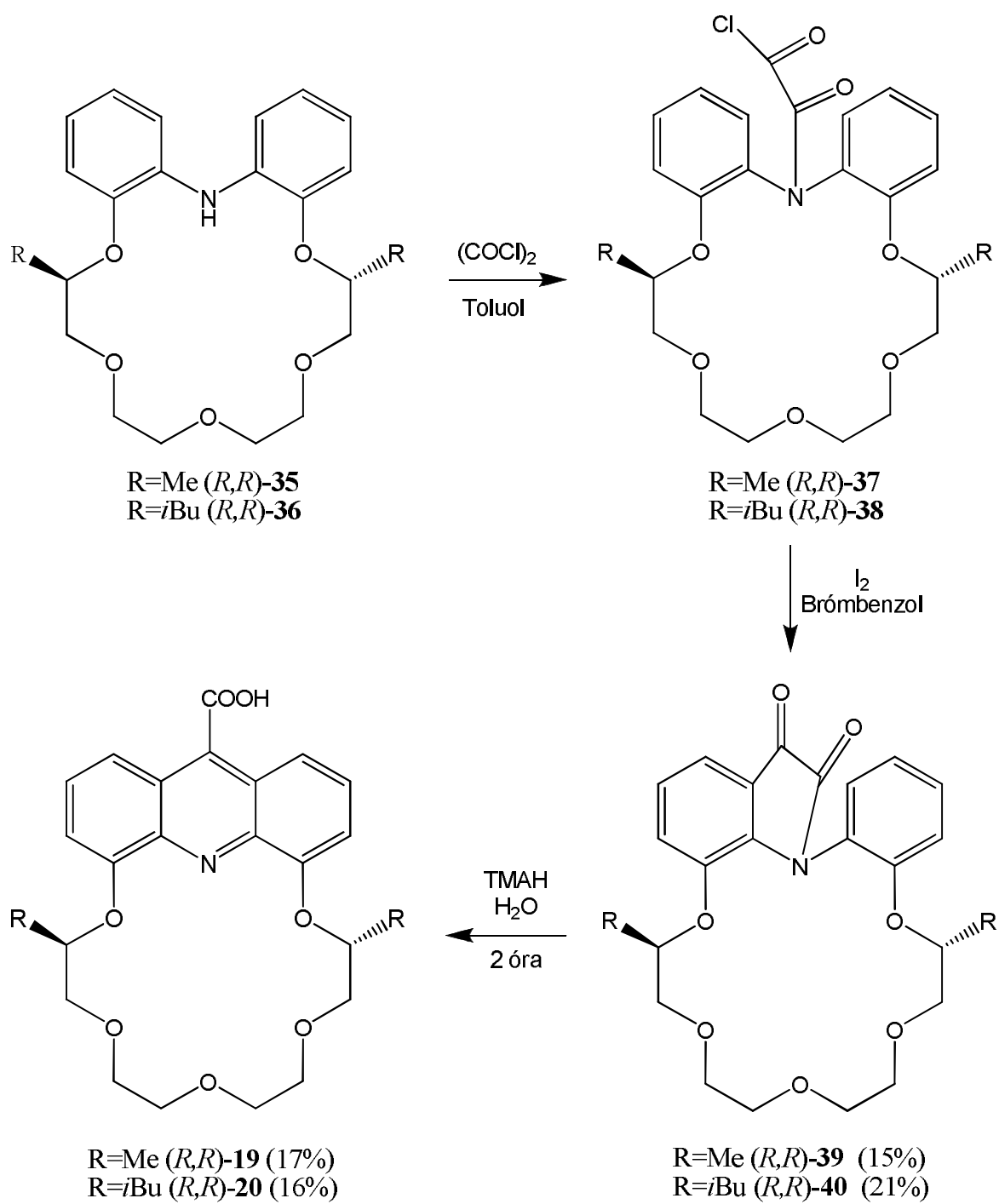
26. ábra

Az *(R,R)*-**36** makrociklust egy másik reakcióúton a **28** diol és *(S,S)*-**30** tetraetilénglikol-di-*p*-toluolszulfonát származék kapcsolásával is előállítottam (27. ábra).

27. ábra

Az *(R,R)*-**35** és *(R,R)*-**36** makrociklusokat toluolban oxalil-kloriddal reagáltattam, majd az *(R,R)*-**37** és *(R,R)*-**38** savkloridokat tisztítás nélkül további reakcióban, brómbenzolban I_2 jelenlétében *(R,R)*-**39** és *(R,R)*-**40** izatin-származékokká alakítottam, melyek TMAH vizes oldatával forralva *(R,R)*-**19** és *(R,R)*-**20** karbonsavakká rendeződtek át (28. ábra).

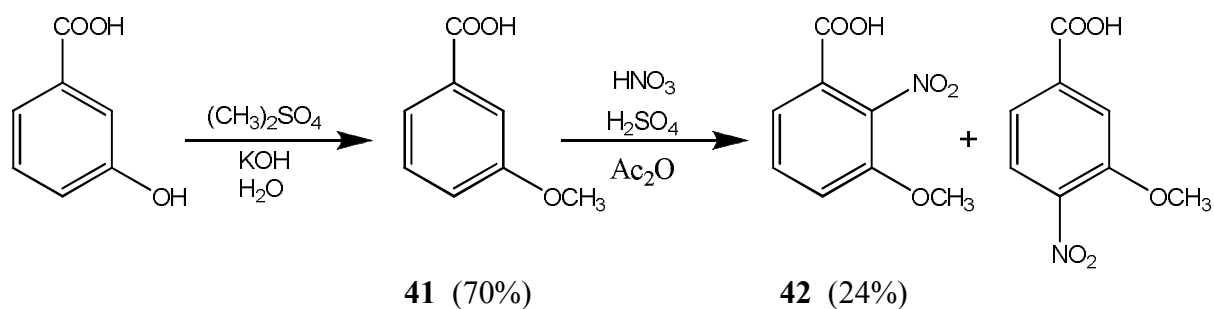

28. ábra

5.1.2. „B” szintézisút (előkísérlet)

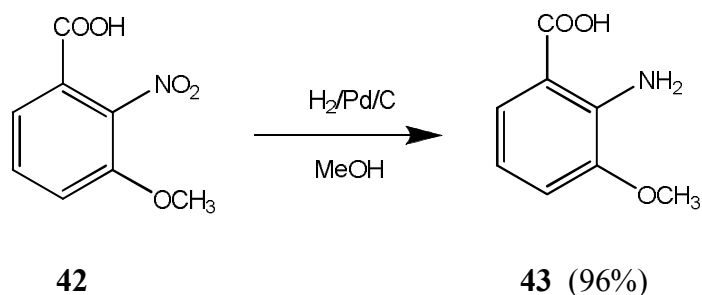
Az *(R,R)*-**19** akridono-18-korona-6-éter akridin-gyűrűjének 9-es helyzetében a karboxilcsoport kialakítására előkísérleteket végeztem. Az eljárás során több lépésben (31-35. ábra) kialakítottam az *(R,R)*-**47** akridono-18-korona-6-éter kulcsintermediert [39].

2-Hidroxi-benzoetsavat lúgos közegben dimetil-szulfáttal a fenolos hidroxilcsoportjain metileztem, a köztitermék káliumsóból a terméket sósavas savanyítással szabadítottam fel. A keletkezett **41** karbonsavat 100 %-os HNO₃ és cc. H₂SO₄ elegyével nitráltam a karboxilcsoporthoz képest *orto* és *para* helyzetben. A két származékot etanolból történő átkristályosítással választottam szét, a *para*-származék az anyalúgban maradt, a további lépések során felhasznált **42** *orto*-származék pedig kikristályosodott (29. ábra).

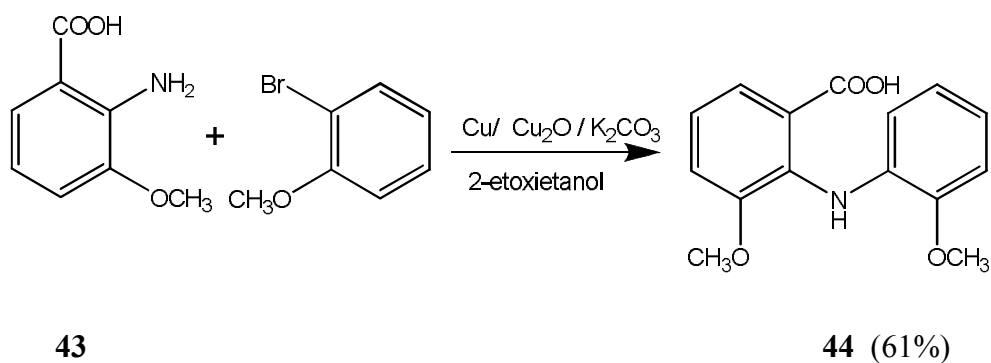
29. ábra

A **42** karbonsav nitrocsoportját Pd/C katalizátoron H₂ gázzal redukáltam (30. ábra).

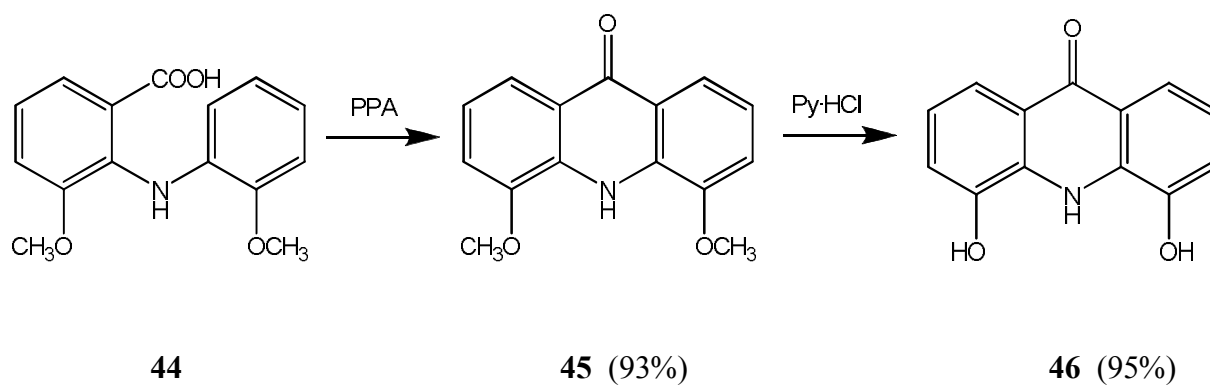
30. ábra

A katalitikus hidrogénezés során nyert **43** amint 2-brómanizollal Ullmann-reakcióban kapcsoltam, a 31. ábrán látható módon.

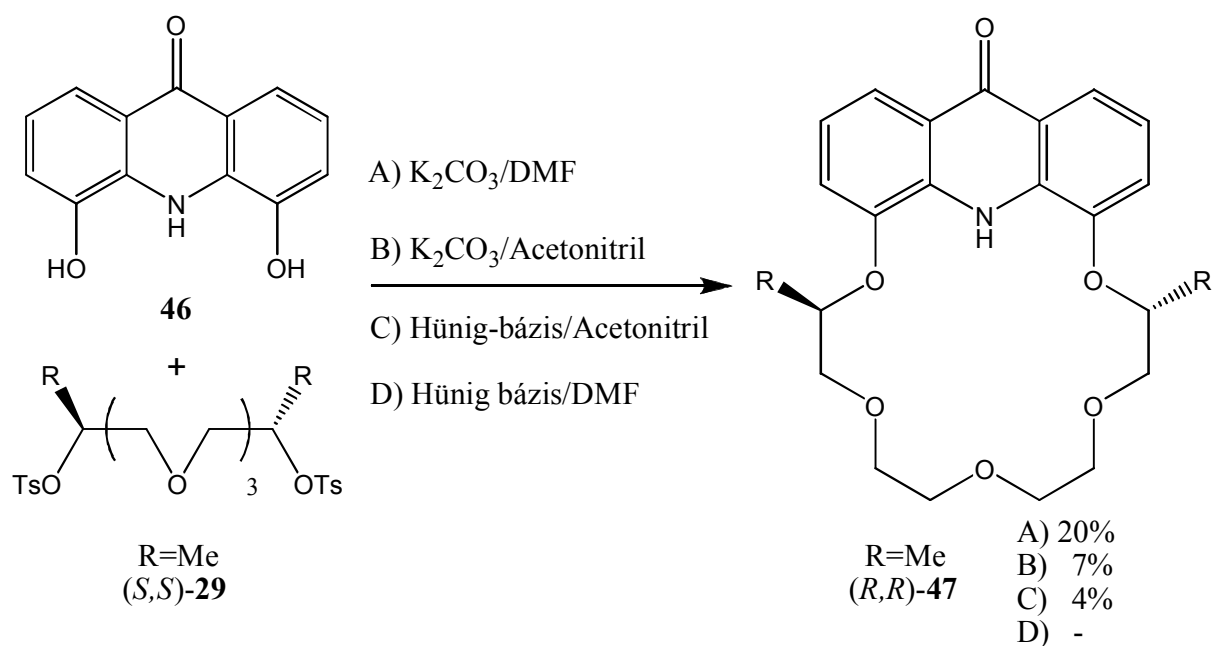
31. ábra

A keletkezett **44** *N*-aril-antranilsav-származékot polifoszforsav segítségével akridon-gyűrűvé zártam, majd a kapott **45** dimetoxiakridont piridínium-kloriddal demetileztem **46** dihidroxiakridont nyerve (32. ábra).

32. ábra

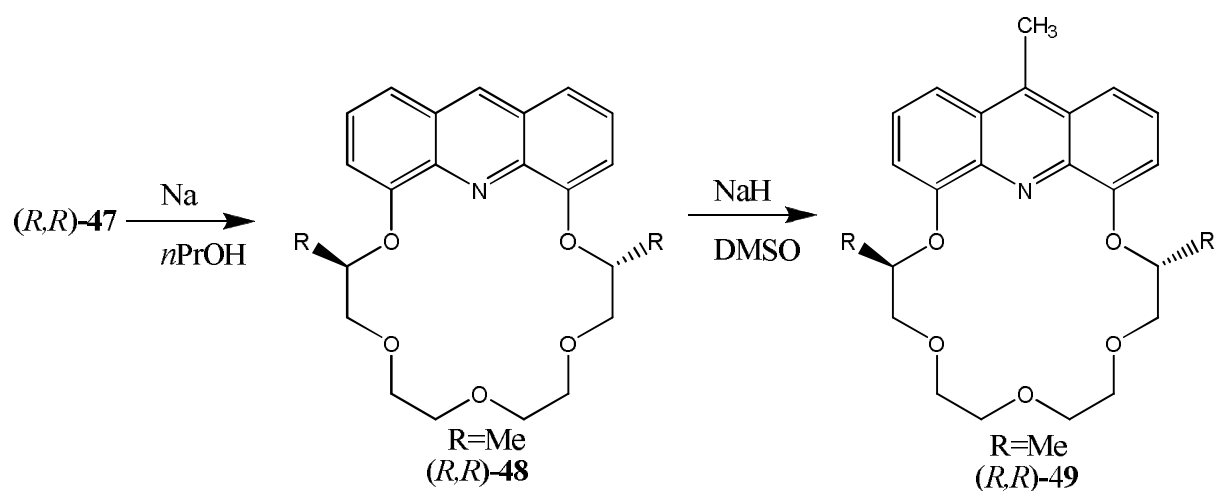
A **46** dihidroxiakridont a gyűrűzárás reakciókörülményeinek optimalizálása céljából négyféleképpen reagáltattam a kiralitáscentrumain metilcsoportokat tartalmazó (*S,S*)-**29** tetraetilénglikol-di-*p*-toluolszulfonáttal (33. ábra).

33. ábra

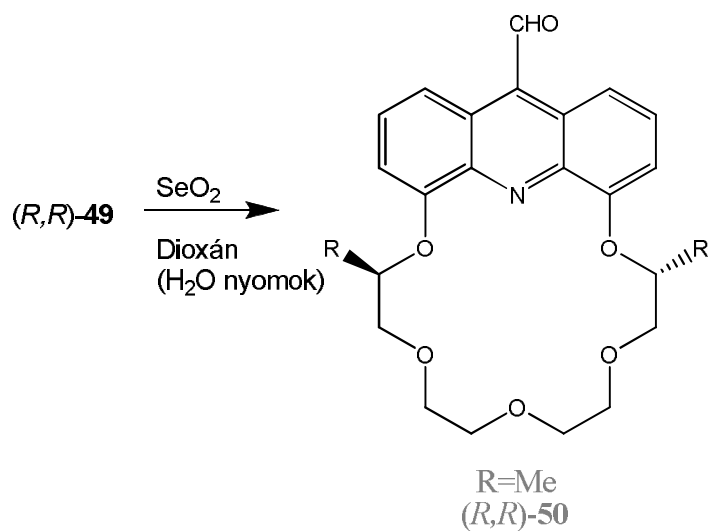
Az (R,R)-47 akridono-18-korona-6-éter [39] termelése a makrociklizáció reakciókörülményeitől jelentősen függött. Az első esetben K_2CO_3 bázis jelenlétében, DMF oldószerrel használva a gyűrűzárást 20%-os termeléssel sikerült megvalósítani [39], az oldószerrel acetonitrilre cserélve a termelés 7%-ra csökkent. A K_2CO_3 helyett Hünig-bázist (diizopropiletil-amin), oldószerként pedig acetonitrilt alkalmazva a termelés 4%-ra változott, az utóbbi reakciót DMF-ban végezve a makrociklizáció nem ment végbe.

Az (R,R)-47 akridono-18-korona-6-étert propil-alkoholban nátriummal akridin egységet tartalmazó (R,R)-48 koronaéterre redukáltam [75], majd a nyersterméket NaH-del DMSO-ban az akridingyűrű 9-es helyzetében szelektíven metileztem és így jutottam az (R,R)-49 metilszármazékhoz (34. ábra).

34. ábra

Az $(R,R)\text{-49}$ metilszármazékot SeO_2 -dal dioxánban $(R,R)\text{-50}$ aldehyddé oxidáltam. Az $(R,R)\text{-50}$ aldehyd jelenléte a 2,4-dinitro-fenilhidrazinnal végzett VRK-analízis alapján valószínűsíthető, ám a kis mennyiség miatt nem sikerült izolálnom, így a következő lépésként tervezett oxidációt $(R,R)\text{-19}$ származékká még nem sikerült megvalósítani (35. ábra).

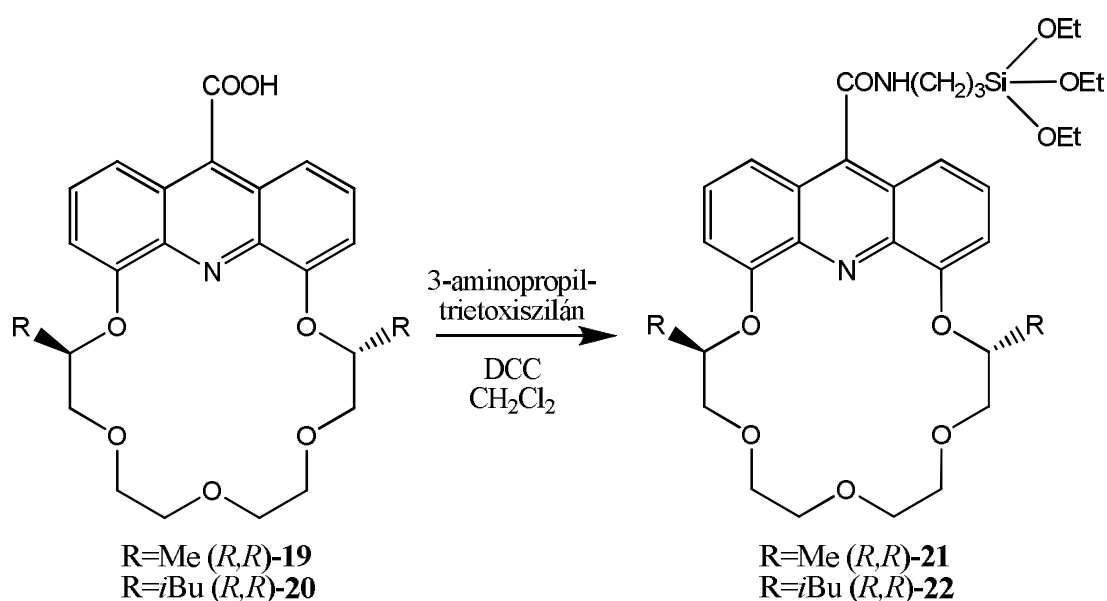

35. ábra

5.2. Az *(R,R)*-CSP-23 és *(R,R)*-CSP-24 állófázisok szintézise

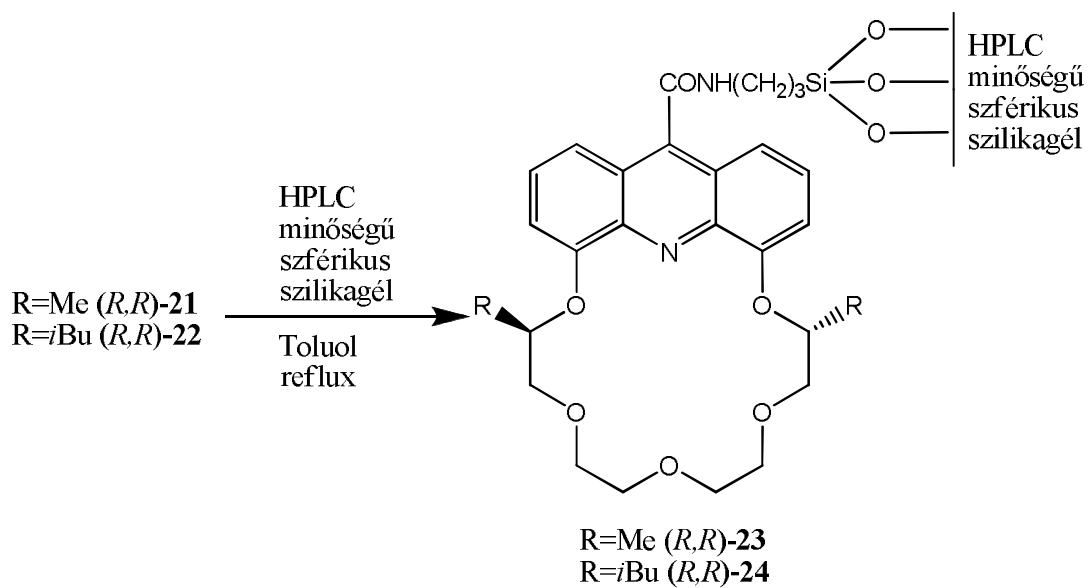
Végső célom volt az *(R,R)*-19 és *(R,R)*-20 makrociklusok, trietoxiszilil végcsoportot tartalmazó intermediereken keresztül, kovalens kötésekkel szilikagélhez történő rögzítése, így lehetővé vált a kapott királis állófázisok enantiomer szelektivitásának vizsgálata különböző királis vendégmolekulák enantiomerjeivel szemben.

Az irodalomban a piridin egységet tartalmazó koronaéterekre leírt eljárást követve [63] a karboxilcsoporttal rendelkező [*(R,R)*-19 és *(R,R)*-20] makrociklusokat 3-aminopropil-trietoxiszilánnal kondenzáltattam (36. ábra).

36. ábra

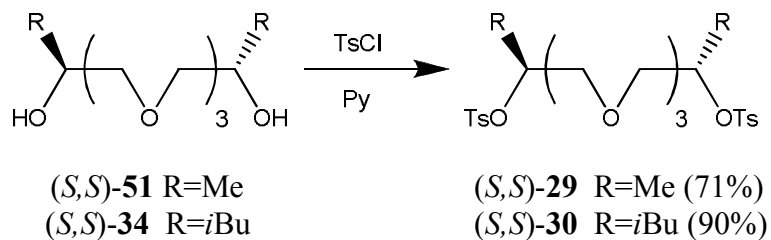
A rögzítésre alkalmas trietoxiszilil végcsoportot tartalmazó *(R,R)*-21 és *(R,R)*-22 koronaéter-származékokat szférikus HPLC minőségű szilikagéllal reagáltatva királis állófázisokat [*(R,R)*-CSP-23 és *(R,R)*-CSP-24] állítottam elő (37. ábra). Utóbbiak enantiomerfelismerő-képességét racém protonált primer aminok, aminosavak és azok származékainak rezolválásán keresztül vizsgáltuk folyadékkromatográfiával.

37. ábra

5.3. Az (S,S)-29 és (S,S)-30 ditozilátok előállítása

A kiralitáscentrumokon metil-, illetve izobutilcsoportot tartalmazó tetraetilénglikol származékokat piridinben TsCl-dal tozileztem, így jutottam a gyűrűzárásokhoz felhasznált (S,S)-29, illetve (S,S)-30 ditozilátokhoz (38. ábra) [34, 36].

38. ábra

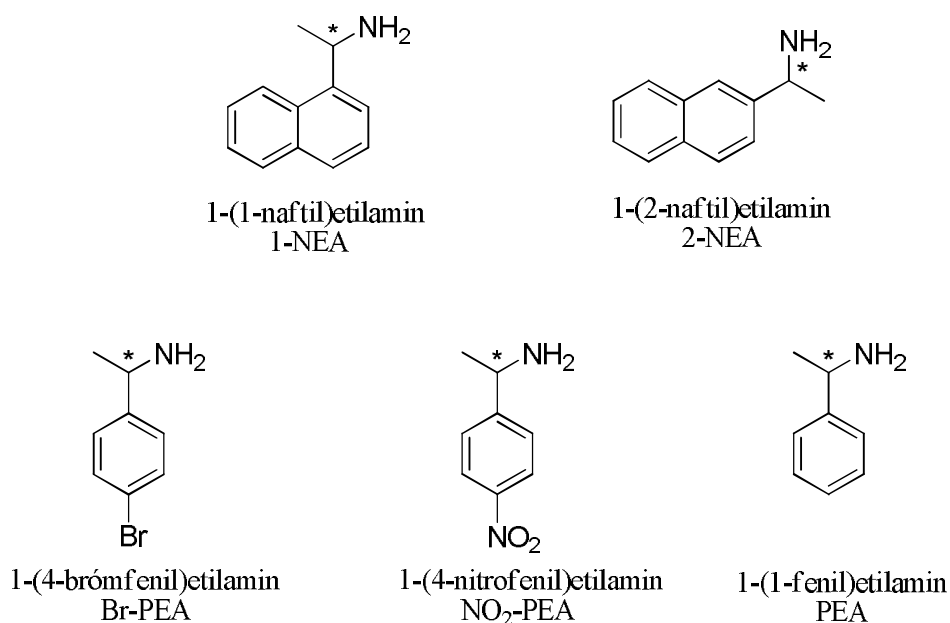
5.4. A királis állófázisok alkalmazása protonált primer aminok enantiomerjeinek elválasztására

Az előállított királis állófázisokat *zagytöltés* módszerével üres acéloszlopba töltötték a Chiroquest Kft-ben.

A királis állófázisok enantiomerelválasztó-képességének vizsgálatára olyan vendégmolekulákat kellett választani, amelyekkel a szilárd hordozóhoz rögzített makrociklus három független kölcsönhatást tud kialakítani:

- A hárompontos hidrogénkötés kialakulásához a vendégmolekulának primer aminocsoportot kellett tartalmaznia.
- A π - π kölcsönhatás kialakulásához a vendégmolekulának aromás gyűrűvel kellett rendelkeznie.
- A primer aminocsoportnak és az aromás gyűrűnek viszonylag közel kellett lennie egymáshoz (két-három szénatomnyi távolságra), hogy a sztérikus hatások érvényesülni tudjanak.

A Richter Gedeon Nyrt. Szintézistámogató Laboratóriumában a fenti kritériumoknak megfelelő 1-NEA a 2-NEA, a Br-PEA, a NO₂-PEA és a PEA enantiomerjeivel (39. ábra) vizsgálták az új akridino-koronaéter alapú királis állófázisokat, a vendégmolekulákat a kutatócsoportunkban korábban előállították. A méréseket és a kiértékeléseket *Lévai Sándor* végezte.

39. ábra

5.4.1. Az (*R,R*)-CSP-23 királis állófázis alkalmazása enantiomerek elválasztására

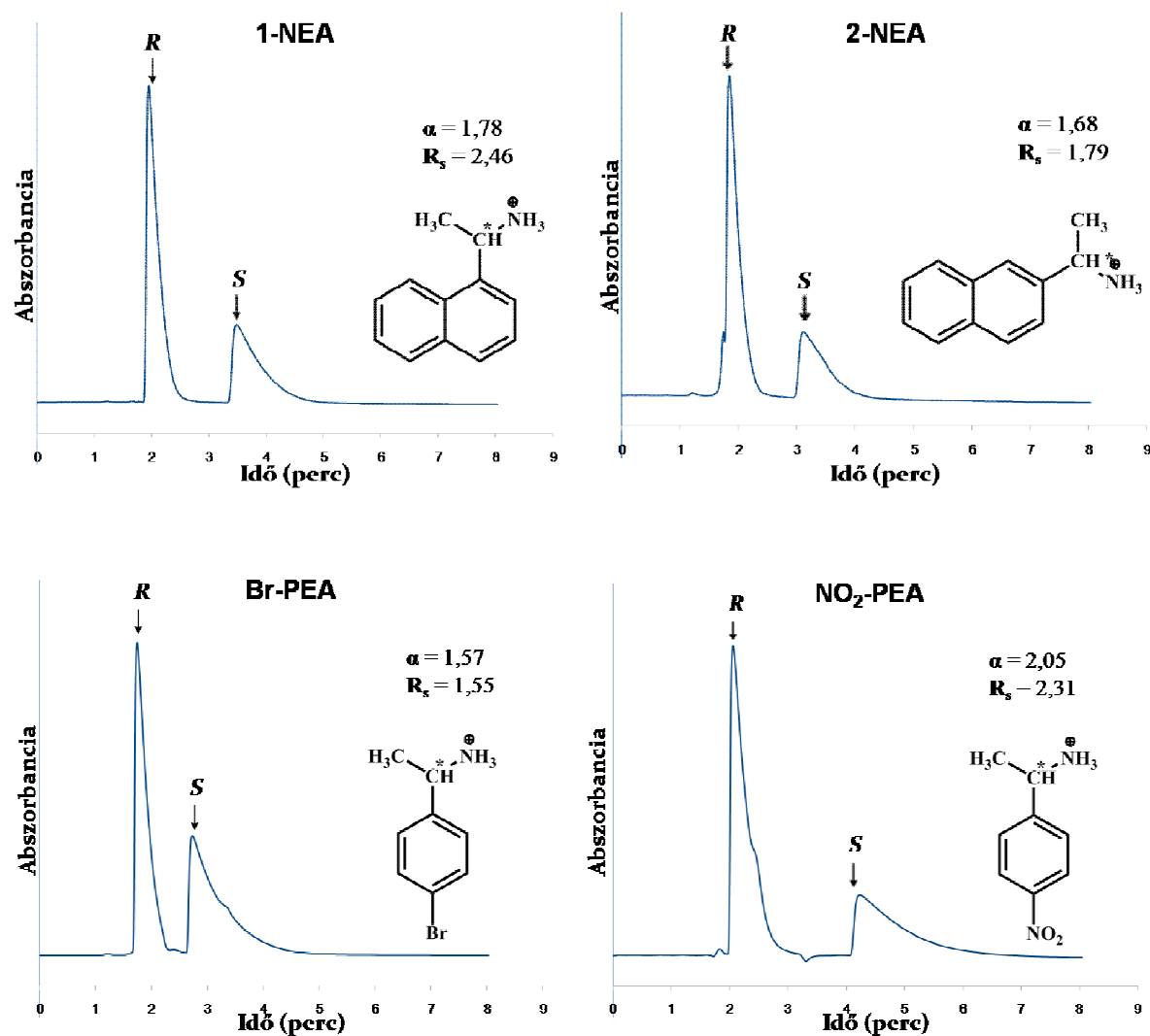
Az enantiomerfelismerő-képesség vizsgálata során állandó eluens összetételű elúciót (izokratikus körülmények) alkalmaztak 0,2% (V/V) hangyasav savas és 0,1% (V/V) trietil-amin bázikus módosítót tartalmazó metanol-acetonitril 1:4 arányú oldószerkeleggyel. A fenti eluens alkalmazásával optimális retenciós időket és hatékony elválasztást értek el 1 ml/perc áramlási sebesség alkalmazásával 25 °C-on. A savas módosítóra (hangyasav) a mozgófázisban az analitok primer aminoscsoportjának protonálása miatt volt szükség [50]. A bázikus módosítót pedig a szabad szilanolcsoportok dezaktiválására használták [76].

Mindegyik vizsgált vegyület esetében az (*R*)- és az (*S*)-enantiomerek 2:1 arányú keverékét használták, így meg tudták határozni az enantiomerek elúciós sorrendjét.

Valamennyi vizsgálat esetében alapvonal elválás figyelhető meg. Megállapítható, hogy minden esetben az (*R*)-enantiomer rendelkezett kisebb retenciós idővel, mint az antipódja (heterokirális preferencia). Ez az elúciós sorrend összhangban van a *Merrifield*-féle polimer gyantához [21] kovalens kötéssel rögzített királis állófázisok esetén tapasztaltakkal. A tapasztalt elúciós sorrend a heterokirális komplexek [úgy mint (*R,R*)-koronaéter-(*S*)-aralkilammónium só vagy (*S,S*)-koronaéter-(*R*)-aralkilammónium só] homokirális komplexekhez [úgy mint (*S,S*)-koronaéter-(*S*)-aralkilammónium só vagy (*R,R*)-koronaéter-(*R*)-aralkilammónium só] viszonyított nagyobb stabilitásával magyarázható [8, 10].

A legjobb szelektivitással (legnagyobb α érték) elválasztott vendégmolekula a NO₂-PEA volt, magasabb enantiomer szelektivitás érhető el, mint a Br-PEA vagy az 1-NEA, illetve 2-NEA esetében (40. ábra). Ez a tapasztalat feltehetőleg annak köszönhető, hogy a PEA-származékok kevésbé kiterjedt aromás rendszerrel rendelkeznek, mint a NEA-származékok, így a királis állófázis akridingyűrűjével erősebb π - π vonzó kölcsönhatás tud kialakulni. Az erősebb vonzó kölcsönhatás következtében megnő a retenciós idő, és a kiralitáscentrumokon lévő alkilcsoportok enantiomer-megkülönböztető hatása jobban tud érvényesülni. A brómatom és a nitrocsoport eltérő induktív és a mezomer effektusának figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a Br-PEA aromás egysége elektronban gazdagabb, mint a NO₂-PEA-é. Az elektronban gazdagabb aromás egység gyengébb π - π vonzó kölcsönhatást tud kialakítani a királis állófázis elektronban gazdag akridingyűrűjével, ezáltal a NO₂-PEA esetén nagyobb enantiomerszelektivitást lehet elérni.

Az *(R,R)*-CSP-23 állófázissal a leghatékonyabban (legnagyobb R_s érték) a 1-NEA enantiomerjeit sikerült elválasztani (40. ábra).

40. ábra

5.4.2. Az (*R,R*)-CSP-24 királis állófázis alkalmazása enantiomerek elválasztására

Az enantiomerfelismerő-képesség vizsgálata során állandó eluens összetételű elúciót (izokratikus körülmények) alkalmaztak 0,2% (V/V) hangyasav savas és 0,1% (V/V) trietil-amin bázikus módosítót tartalmazó acetonitril-metanol 3:7 arányú oldószerkeleggyel. A fenti eluens alkalmazásával optimális retenciós időket és hatékony elválasztást értek el 1 ml/perc áramlási sebesség alkalmazásával 25 °C-on. Mindegyik vizsgált vegyület esetében az (*R*)- és az (*S*)-enantiomerek 2:1 arányú keverékét használták, így meg tudták határozni az enantiomerek elúciós sorrendjét.

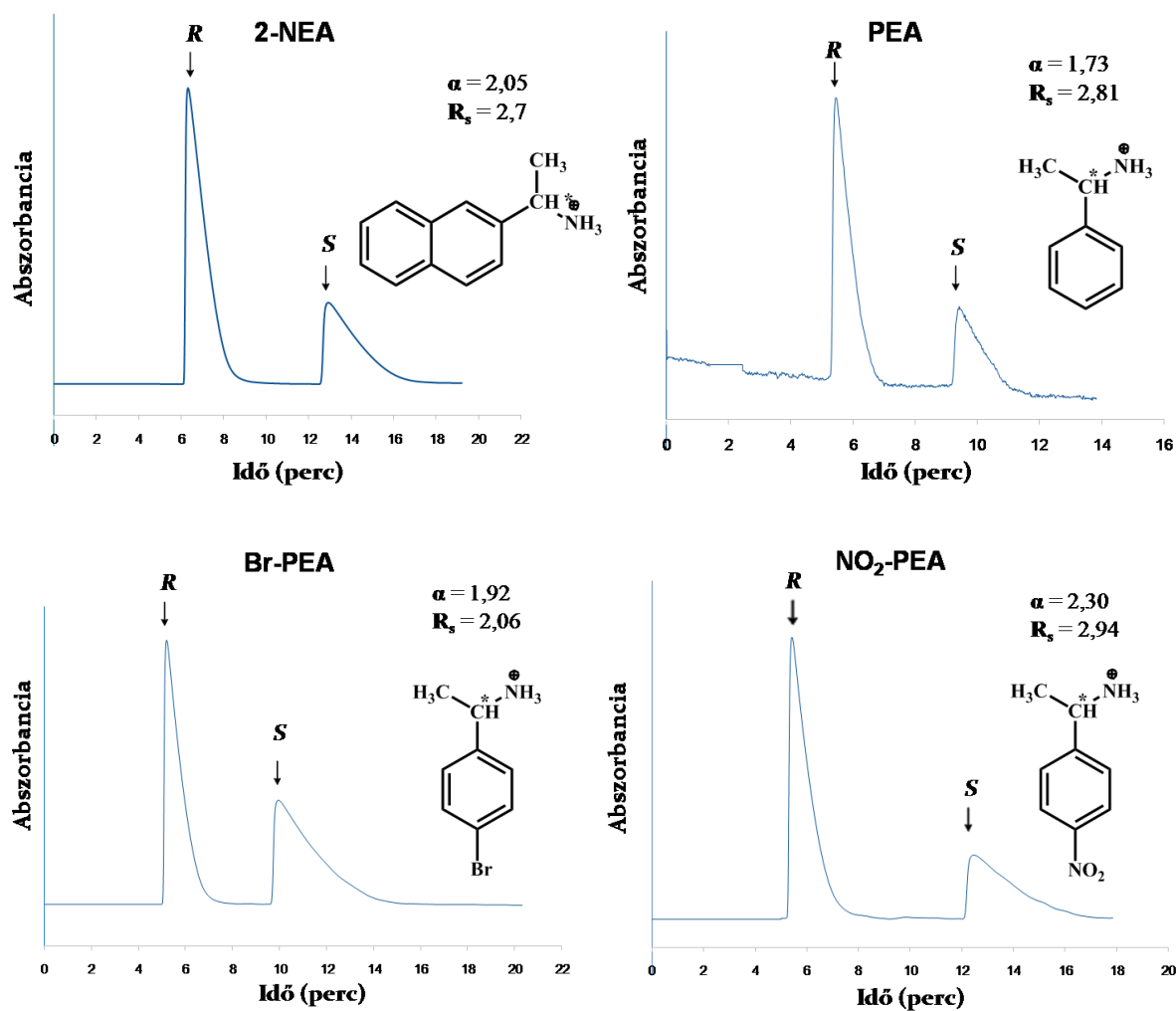
Valamennyi vizsgálat esetében alapvonal elválás figyelhető meg. Megállapítható, hogy minden esetben az (*R*)-enantiomer rendelkezett kisebb retenciós idővel, mint az antipódja (heterokirális preferencia).

A legjobb szelektivitással (legnagyobb α érték) elválasztott vendégmolekula a NO₂-PEA volt, magasabb enantiomer szelektivitást értek el, mint a Br-PEA vagy a PEA, illetve 2-NEA esetében (40. ábra), ez a jelenség az (*R,R*)-CSP-23 királis állófázisnál tapasztaltakkal magyarázható.

Az (*R,R*)-CSP-24 állófázissal a leghatékonyabban (legnagyobb R_s érték) a NO₂-PEA enantiomerjeit sikerült elválasztani (41. ábra).

A 2.1. fejezetben leírtaknak megfelelően az enantiomer szelektivitást alapvetően a szterikus gátlás különbsége határozza meg, vagyis a gazdamolekula királításcentrumain minél nagyobb térkitöltésű és minél inkább gömbszimmetrikus csoportok jelenléte előnyösen hat az enantiomer szelektivitásra [6, 7, 8, 9].

Összevetve az (*R,R*)-CSP-23 és az (*R,R*)-CSP-24 királis állófázisokat megállapítható, hogy valamennyi vizsgált vegyületre a királításcentrumain izobutilcsoportot tartalmazó (*R,R*)-CSP-24 királis állófázis esetében szelektívebb és hatékonyabb elválasztás figyelhető meg (41. ábra és 42. ábra), vagyis a metilcsoportokhoz képest nagyobb térkitöltésű izobutilcsoportok az elválasztás szelektivitását és hatékonyságát javítják.

41. ábra

Vizsgált vegyület		(R,R)-CSP-23	(R,R)-CSP-24
1-NEA	α	1,78	-
	R_s	2,46	-
2-NEA	α	1,68	2,05
	R_s	1,79	2,7
Br-PEA	α	1,57	1,92
	R_s	1,55	2,06
NO ₂ -PEA	α	2,05	2,3
	R_s	2,31	2,94
PEA	α	-	1,73
	R_s	-	2,81

42. ábra

6. Kísérleti rész

6.1. Alkalmazott anyagok és vizsgálati módszerek

Munkám alapját preparatív szerves kémiai munka képezi. A kiindulási anyagokat a Sigma-Aldrich Kft.-től szereztük be. A bepárlásokat csökkentett nyomáson rotációs vákuumbepárlóban végeztem.

A vegyületek előállítása során a reakciók előrehaladását vékonyréteg-kromatográfiával (VRK) ellenőriztem. A kísérleti részben szereplő R_f értékek minden esetben Kieselgel 60 F₂₅₄ (Merck) szilikagél, ill. Alumínium-oxid 60 F₂₅₄ neutrális E (Merck) lapra vonatkoznak.

Az előállított anyagok tisztítását és a termékelegyek szétválasztását normál-, ill. csökkentett nyomáson végzett frakcionált desztillációval, átkristályosítással, valamint oszlop- és rétegkromatográfiával végeztem. Az oszlopkromatográfiákhoz neutrális, aktivált Brockman I Alumínium-oxid, illetve Szilikagél 60 (70-200 mesh, Merck) adszorbenseket használtam. A preparatív vastagréteg-kromatográfiát szilikagél, Merck 60F₂₅₄, 0,5 mm és 2 mm rétegvastagságú lapon (art száma: 1.05744, illetve 5717), illetve alumínium-oxid, Merck 150F₂₅₄, 0,25 mm rétegvastagságú lapon (art száma: 1.05727) végeztem.

Az új vegyületeket fizikai állandóikkal (olvadás-, ill. forráspont, optikai forgatóképesség, R_f) és spektroszkópiai adataikkal (IR, ¹H NMR, ¹³C NMR) jellemeztem. Az olvadáspontokat Boetius mikro olvadáspontmérő készüléken mértem (korrigálatlan értékek). Az optikai forgatóképesség meghatározását Perkin-Elmer 241 polariméterrel végeztem. Az infravörös spektrumok felvételét Bruker Alpha-T FT-IR típusú spektrométeren készítették. Az NMR spektrumokat Bruker DRX-500 Avance (¹H-NMR: 500 MHz, ¹³C-NMR: 125 MHz), illetve Bruker Avance 300 (¹H-NMR: 300 MHz, ¹³C-NMR: 75 MHz) készülékeken deuterokloroformban vették fel.

6.2. A királis állófázisok HPLC körülmények között történő alkalmazása

Az oszlopok töltését a ChiroQuest Kft. munkatársa, *Varga Gábor* végezte el 500 bar nyomáson, Haskel pumpával zagytöltés módszerrel. A szilárd hordozó Superspher® (Si 60, Cat. No. 119609, Merck) a normál fázisú oszlopkromatográfiában használt gömb alakú HPLC szilikagél szorbens, melynek geometriai paraméterei: 4 µm-es részecskeméret, és 60 Å pórusátmérő. Az oszlop hossza 150 mm, átmérője 4 mm, anyaga rozsdamentes acél.

A nagyhatékonyságú folyadékkromatográfiás vizsgálatokat a Richter Gedeon Nyrt. munkatársa, *Lévai Sándor* végezte el, az alkalmazott HPLC berendezés típusa: VWR HITACHI ELITE LaChrom Pump L-2310, Autosampler L2200, Column Oven L-2300, Diode Array Detector L-2450, Organizer. A vizsgálatok EZChrom ELITE vezérlő és kiértékelő szoftverrel történtek.

A kromatográfiás vizsgálatokhoz az oldódási és az UV-elnyelési tulajdonságoktól függően a vendégmolekulákból 1–5 mg/ml-es koncentrációjú metanolos oldatokat készítettek. A felhasznált vendégmolekulák (1-NEA, 2-NEA, PEA, Br-PEA és NO₂-PEA) rendelkezésre álltak enantiomertiszta formában is.

A vendégmolekulákból az (*R,R*)-CSP-23 és (*S,S*)-CSP-24 királis állófázisok vizsgálata esetén *R:S* 2:1 arányú keverékeket készítettek, és az intenzitás-arányokból állapították meg az enantiomerek elúciós sorrendjét.

Az (*R,R*)-CSP-23 királis állófázis vizsgálata során izokratikus elúciót alkalmaztak metanol-acetonitril 1 : 4 arányú keverékével 0,2% hangyasav, illetve 0,1% trietil-amin módosítók jelenlétében. Az 1-NEA, 2-NEA és a NO₂-PEA detektálásánál 280 nm hullámhosszon vizsgáltak, a Br-PEA esetében pedig 230 nm hullámhosszon.

Az (*R,R*)-CSP-24 királis állófázis esetében is izokratikus elúciót alkalmaztak acetonitril–metanol 3 : 7 arányú keverékével 0,2% hangyasav, illetve 0,1% trietil-amin módosítók jelenlétében. A 2-NEA, NO₂-PEA és a Br-PEA detektálásánál 220 nm hullámhosszon vizsgáltak, a PEA esetén pedig 250 nm hullámhosszon.

Minden esetben 25 °C-os kolonnahőmérsékletet, és 1 ml/perc áramlási sebességet alkalmaztak. Az injektálási térfogat 2 µl volt.

6.3. Szintézisek

6.3.1. *N*-(2-Metoxifenil)-formamid (25) előállítása (20. ábra)

Vízelvlasztó feltétellel ellátott 250 ml-es egynyakú gömblombikba bemértem 20,3 g (0,17 mol) *o*-anizidint, 20 ml hangyasavat és 100 ml diizopropil-étert. Vízelvlasztó feltétellel elválasztottam a keletkező vizet, eközben a melegítő olajfürdő hőmérsékletét 110 °C-on tartottam. A reakció lejátszódása után a lehűlt elegyről csökkentett nyomáson lepároltam a diizopropil-étert és a hangyasav feleslegét. A bepárolt anyagot 15 ml etanolból átkristályosítottam, majd levegőn szárítottam. A termék rózsaszínű kristályos anyag.

Termelés: 17,2 g (70%)

Olvadáspont: nyers termék: 73–83 °C (irodalmi op.: 72–75 °C [35])

átkristályosított termék: 84 °C (irodalmi op.: 83–86 °C [35])

VRK (SiO₂): Aceton : CH₂Cl₂ = 1 : 20; R_f = 0,3

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban leírtakkal [35].

6.3.2. *N,N*-Bisz(2-metoxifenil)-formamid (26) előállítása (21. ábra)

CaCl₂-os csővel és refluxhűtővel ellátott egynyakú 300 ml-es gömblombikba bemértem 17,5 g (0,115 mol) **25** formamidot, 16 ml (0,127 mol) 2-brómanizolt, 46 g (0,434 mol) Na₂CO₃-ot, 0,59 g (9,3 mmol) rézport, 1,4 g (7,4 mmol) CuI-t és 80 ml Dowtherm oldószert.

A melegítő fürdő hőmérsékletét 230 °C-on tartottam 5 órán keresztül, ezután vékonyréteg kromatográfiás úton ellenőriztem a reakció előrehaladtát, amennyiben az még nem játszódott le (többször végeztem el a reakciót), további 0,5 g (8,7 mmol) rézport, 0,64 g (3,4 mmol) CuI-t tettem a reakcióelegybe, majd kevertettem további 4 órán át.

Az elegyet hagytam szobahőmérsékletre hűlni majd üvegszűrőn leszűrtem, a fel nem oldódó részeket 100 ml etil-acetáttal mostam, az etil-acetátot csökkentett nyomáson lepároltam, a Dowtherm oldószert pedig nagyvákuumon 70 °C-os olajfürdő alkalmazásával távolítottam el. A bepárlási maradékot 400 ml etil-acetátban és 400 ml vízben feloldottam, a fázisokat rázótölcsérben elválasztottam. A vizes fázist további 3×50 ml etil-acetáttal extraháltam. Az egyesített szerves fázist 100 ml 10 %-os NaHSO₃ oldattal, 200 ml telített NaCl oldattal és 200 ml desztillált vízzel kiráztam. A szerves fázist MgSO₄-tal szárítottam, szűrtem, csökkentett nyomáson bepároltam. A bepárlási maradékot üvegszűrőn éterrel mostam, levegőn szárítottam. A termék fehér, porszerű anyag.

Termelés: 23, 5 g (79%)

Olvadáspont: 106–107 °C (irodalmi op.: 107 °C [35])

VRK (SiO₂): Aceton : CH₂Cl₂ = 1 : 20; R_f = 0,47

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [35] leírtakkal.

6.3.3. *N,N*-Bisz(2-hidroxfenil)-formamid (27) előállítása (21. ábra)

Háromnyakú, argonatmoszféra alá helyezett gömblombikban 10,7 g (0,08 mol) AlCl₃-ból és 500 ml klórbenzolból szuszpenziót készítettem, a szuszpenzióhoz 5,15 g (0,02 mol) **26** dimetoxi-származékot adagoltam. A melegítő olajfürdő hőmérsékletét 4 órán át 70 °C-on tartottam, végül a még meleg reakcióelegyet 6 ml 37%-os HCl és 0,5 l jeges víz elegyéhez öntöttem, a kiváló kristályokat szűrtem és 50 ml vízzel mostam. A levegőn szárított homokszínű kristályokat etilacetát-hexán elegyből átkristályosítottam.

Termelés: 3,4 g (74%)

Olvadáspont: 160 °C (irodalmi op.: 152–153 °C [35])

VRK (SiO₂): Aceton : CH₂Cl₂ = 1 : 10; R_f = 0,36

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [35] leírtakkal.

6.3.4. 2-[(2-Hidroxifenil)amino]fenol (28) előállítása

A) módszer (21. ábra)

250 ml-es gömblobbikban 2,29 g (10 mmol) **27** formamid 120 ml etanollal képzett oldatához, argonatmoszféra alatt, 3,4 g (52 mmol) KOH 13,5 ml desztillált vízzel készített oldatát adtam. Az elegyet 2 órán keresztül forrásponton refluxáltattam. A reakció lejátszódását vékonyréteg kromatográfiás úton követtem. A lehűtött reakcióelegyet vákuumban bepároltam. A bepárlási maradékot 200 ml víz és 200 ml dietil-éter elegyében feloldottam, rázótolcsérben elválasztottam a fázisokat. A vizes fázist további 2×200 ml dietil-éterrel extraháltam, az egyesített szerves fázist MgSO₄-tal szárítottam, szűrtem végül csökkentett nyomáson bepároltam. A termék szürke színű olajos anyag.

Termelés: 1,4 g (70%)

VRK (SiO₂): EtOAc : CH₂Cl₂ = 1 : 20; R_f = 0,5

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [77] leírtakkal.

B) módszer (22. ábra)

100 ml-es gömblobbikba bemértem 10,9 g (100 mmol) *o*-amino-fenolt és 50 ml 1 M-os sósavat. A sósavas szuszpenziót szárazra pároltam, majd a hőmérsékletet 40 percig 240 °C-on tartottam. A lehűlt reakcióelegyet 50 ml etil-acetátban oldottam és választótölcsérbe öntöttem. 15-15 ml vízzel, majd telített Na₂CO₃-oldattal, végül telített NaCl-oldattal mostam. A szerves fázist MgSO₄-tal szárítottam, szűrtem, csökkentett nyomáson bepároltam. A kapott nyersterméket flash-kromatográfiával tisztítottam.

Termelés: 5,1 g (25%)

Flash-kromatográfia (SiO₂): EtOAc : CH₂Cl₂ = 1 : 20

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [77] leírtakkal.

**6.3.5. (6*R*,16*R*)-6,16-Dimetil-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-
dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13,16] pentaoxazaciklooktadecin-22-karbaldehid
[(*R,R*)-31] előállítása (23. ábra)**

250 ml-es, háromnyakú, argonatmoszféra alá helyezett gömblombikba 1,5 g (6,54 mmol) **27** formamidot és 3,8 g (7,2 mmol) (*S,S*)-**29** dimetil-szubsztituált tetraetilénglikol-di-*p*-toluolszulfonátot, 5,1 g (37 mmol) K₂CO₃-ot és 70 ml acetonitrilt tettem. A reakcióelegyet 7 napig 50 °C-on kevertettem. A lehűlt reakcióelegyről eltávolítottam az oldószert, a bepárlási maradékot 200 ml víz és 200 ml diklórmetán elegyében feloldottam, a fázisokat rázótolcsérben alaposan összeráztam, elválasztottam. A szerves fázist 100 ml telített NaCl-oldattal mostam, MgSO₄-on szárítottam, szűrtem majd bepároltam. A nyersterméket flash-kromatográfiás úton tisztítottam. A termék vörösbarna színű olajos anyag.

Termelés: 1,49 g (56%)

Flash-kromatográfia (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 2, majd 1 : 1

VRK (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 1, R_f = 0,2

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [35] leírtakkal.

**6.3.6. (6*R*,16*R*)-6,16-Diizobutil-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-
dibenzo[*n,q*][1,4,7,10,13, 16] pentaoxazaciklooktadecin-22-karbaldehid
[(*R,R*)-32] előállítása**

A) módszer (23. ábra)

250 ml-es, háromnyakú, argonatmoszféra alá helyezett gömblombikba 1 g (4,4 mmol) **27** formamidot és 3 g (4,84 mmol) (*S,S*)-**30** diizobutil-szubsztituált tetraetilénglikol-di-*p*-toluolszulfonátot, 5,1 g (37 mmol) K₂CO₃-ot és 70 ml acetonitrilt tettem. A reakcióelegyet 7 napig 50 °C-on kevertettem. A lehűlt reakcióelegyről eltávolítottam az oldószert, a bepárlási maradékot 200 ml víz és 200 ml diklórmetán elegyében feloldottam, a fázisokat rázótolcsérben alaposan összeráztam, elválasztottam. A szerves fázist 100 ml telített NaCl-oldattal mostam, MgSO₄-on szárítottam, szűrtem majd bepároltam. A nyersterméket flash-kromatográfiás úton tisztítottam. A termék vörös színű olajos anyag.

Termelés: 810 mg (37%)

Flash-kromatográfia (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 2, majd 1 : 1

VRK (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 1, R_f = 0,64

$[\alpha]_D^{25} = -27,8^\circ$ (c = 0,54; CHCl₃)

IR(film) $\nu_{\max} = 1692, 1596, 1496, 1456, 1328, 1276, 1244, 1120 \text{ cm}^{-1}$

¹H-NMR (CDCl₃, 500 MHz) $\delta = 0,82\text{--}0,92$ (m, 12H, Me); 1,25–1,71 (m, 6H, CH és CH₂ (iBu)); 3,06–3,35 (m, 12H, O-CH₂); 4,48–4,55 (m, 2H, CH); 6,91–7,48 (m, 8H, Ar-H); 8,51 (s, 1H, CH=O)

¹³C-NMR (CDCl₃, 125 MHz) $\delta = 22,37; 23,08; 23,39; 24,16; 24,42; 24,65; 40,83; 40,95; 70,83; 70,92; 71,00; 71,12; 73,54; 73,67; 74,67; 74,86; 113,673; 113,78; 119,68; 119,79; 128,01; 128,20; 129,55; 129,76; 130,75; 131,39; 153,51; 153,83; 163,68$

B) módszer (25. ábra)

200 ml-es, Argon alá helyezett gömblobbikban 1 g (4,4 mmol) **27** formamidot, 3,43 g (13,09 mmol) PPh₃-t, 2 g (6,54 mmol) (*S,S*)-**34** diizobutil-szubsztituált tetraetilenglikolt kevertettem 60 ml THF-ben szobahőmérsékleten, majd Pasteur-pipettával 2,65 g (13,09 mmol) DIAD és 10 ml THF elegyét csepegtettem hozzá. A kezdetben mézszínű elegy a becsepegtetés hatására fehér lett, majd 30 perc múlva újra felvette eredeti színét. A reakcióelegy kevertetését 1 napig folytattam, majd az oldószert lepároltam. A nyersterméket szilikagélen végzett flash-kromatográfiával tisztítottam.

Termelés: 158 mg (7%)

Flash-kromatográfia (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 2, majd 1 : 1

Az anyag spektroszkópai adatai megegyeznek az A) módszerrel készült termékével.

**6.3.7. (6*R*,16*R*)-6,16-Dimetil-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*]
[1,4,7,10,13,16]pentaoxazaciklooktadecin [(*R,R*)-35] előállítása (26. ábra)**

50 ml-es, argon alá helyezett gömblombikba bemértem 1,49 g (3,61 mmol) (*R,R*)-31 *N*-formilszármazékot és 30 ml metanolt. Az oldathoz 5 ml cc. HCl-ot csepegtettem. A reakcióelegyet 3 órán át szobahőmérsékleten, majd 20 órán át 50 °C-on kevertettem. A lehűlt elegyhez 10 ml vizet adtam, majd 10%-os KOH-oldattal a kémhatást pH=7-re állítottam. Az elegyet 100 ml, majd 2×50 ml etil-acetáttal extraháltam, a szerves fázist MgSO₄-on szárítottam, szűrtem majd bepároltam. A termék barna színű olaj.

Termelés: 1,25 g (90%)

VRK (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 1, R_f = 0,4

Az anyag spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban [35] leírtakkal.

**6.3.8. (6*R*,16*R*)-6,16-Diizobutil-6,7,9,10,12,13,15,16-oktahidro-22*H*-dibenzo[*n,q*]
[1,4,7,10,13,16]pentaoxazaciklooktadecin [(*R,R*)-36] előállítása**

A) módszer (26. ábra)

50 ml-es, argon alá helyezett gömblombikba bemértem 810 mg (1,62 mmol) (*R,R*)-32 *N*-formilszármazékot és 25 ml metanolt. Az oldathoz 3 ml cc. HCl-ot csepegtettem. A reakcióelegyet 3 órán át szobahőmérsékleten, majd 24 órán át 50 °C-on kevertettem. A lehűlt elegyhez 10 ml vizet adtam, majd 10%-os KOH-oldattal a kémhatást pH=7-re állítottam. Az elegyet 100 ml, majd 2×50 ml etil-acetáttal extraháltam, a szerves fázist MgSO₄-on szárítottam, szűrtem majd bepároltam. A termék vörösbarna színű olaj.

Termelés: 707 mg (92%)

VRK (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 1, R_f = 0,9

IR(film) $\nu_{\max}$ = 1596, 1524, 1496, 1464, 1332, 1240, 1120 cm⁻¹

$[\alpha]_{\text{D}}^{25}$ = -15 ° (c = 0,266; CHCl₃)

$^1\text{H-NMR}$ (CDCl_3 , 500 MHz) δ = 0,82–0,92 (m, 12H, Me); 1,57–1,72 (m, 6H, CH és $\text{CH}_2(i\text{Bu})$); 3,6–3,83 (m, 12H, O- CH_2). 4,48–4,53 (3H, CH és NH); 6,82–7,31 (m, 8H, Ar-H)

$^{13}\text{C-NMR}$ (CDCl_3 , 125 MHz) δ = 22,06; 22,85; 23,22; 23,41; 24,29; 25,04; 39,45; 40,71; 70,67; 71,14; 71,88; 72,73; 114,38; 117,04; 120,27; 121,19; 128,04; 129,81; 134,45; 134,74; 144,62; 147,73

B) módszer (27. ábra)

250 ml-es, háromnyakú, argonatmoszféra alá helyezett gömblombikba 1 g (5 mmol) **28** diolt és 2,92 g (5,5 mmol) (*S,S*)-**30** diizobutil-szubsztituált tetraetilenglikol-di-*p*-toluolszulfonátot, 6,91 g (50 mmol) K_2CO_3 -at és 70 ml acetonitrilt mértem. A reakcióelegyet 10 napig 50 °C-on kevertettem. A lehűlt reakcióelegyről eltávolítottam az oldószert, a bepárlási maradékot 200 ml víz és 200 ml diklórmetán elegyében feloldottam. A fázisokat választótölcsérben alaposan összeráztam, majd elválasztottam. A szerves fázist 100 ml telített NaCl-oldattal mostam, MgSO_4 -on szárítottam, szűrtem majd bepároltam. A nyersteget szilikagélen végzett flash-kromatográfiás úton tisztítottam etil-acetát : toluol = 1 : 2 eluens alkalmazásával.

Termelés: 0,35 g (15%)

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az A) módszerrel készült termékével.

6.3.9. (*9R,19R*)-9,19-Dimetil-9,10,12,13,15,16,18,19-oktahidroindolo[7,1-*no*] [1,4,7,10,13,16]benzopentaoxazaciklooktadecin-1,2-dion [(*R,R*)-**39**] előállítása (28. ábra)

(*R,R*)-**37** köztitermék előállítása

50 ml-es, argon alá helyezett gömblombikba 620 mg (1,61 mmol) (*R,R*)-**35** difenilamin egységet tartalmazó makrociklust és 25 ml toluolt tettem. Az oldathoz szobahőmérsékleten 0,3 ml (3,08 mmol) oxalil-kloridot csepegtettem. A gázfejlődés megszűnéséig, körülbelül 1 órán át 70 °C-on kevertettem az elegyet, majd lehűlés után az illékony komponenseket lepároltam.

VRK (SiO₂): EtOAc, R_f = 0,45

(R,R)-39 termék előállítása

Az (R,R)-37 nyers savkloridot feloldottam 15 ml brómbenzolban és 50 mg jódkristályt mértem hozzá. Az így kapott reakcióelegyet 1 órán át forraltam. Az oldószert lepároltam. A nyerterméket szilikagélen végzett flash-kromatográfiás úton tisztítottam etil-acetát eluens alkalmazásával. A termék vörös színű olaj.

Termelés: 100 mg (15%)

VRK (SiO₂): EtOAc, R_f = 0,36

Az anyag spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban [35] leírtakkal.

6.3.10. (9R,19R)-9,19-Diizobutil-9,10,12,13,15,16,18,19-oktahidroindolo[7,1-*no*]

[1,4,7,10,13,16]benzopentaoxazaciklooktadecin-1,2-dion [(R,R)-40] előállítása (28. ábra)

(R,R)-38 köztitermék előállítása

50 ml-es, argon alá helyezett gömblombikba 1,45 g (3,08 mmol) (R,R)-36 difenilamin egységet tartalmazó makrociklust és 30 ml toluolt tettem. Az oldathoz szobahőmérsékleten 0,6 ml (6,16 mmol) oxalil-kloridot csepegtettem. A gázfejlődés megszűnéséig, körülbelül 2 órán át 70 °C-on kevertettem az elegyet, majd lehűlés után az illékony komponenseket lepároltam.

VRK (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 1, R_f = 0,7

(R,R)-40 termék előállítása

Az (R,R)-38 nyers savkloridot feloldottam 25 ml brómbenzolban és 75 mg jódkristályt mértem hozzá. Az így kapott reakcióelegyet 2 órán át forraltam. Az oldószert lepároltam. A nyerterméket szilikagélen végzett flash-kromatográfiás úton tisztítottam etil-acetát : toluol = 1 : 2 eluens alkalmazásával. A termék vörös színű olaj.

Termelés: 340 mg (21%)

VRK (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 1, R_f = 0,8

IR(film) $\nu_{\max}$ = 1740, 1608, 1496, 1364, 1280, 1124 cm^{-1}

$[\alpha]_{\text{D}}^{25} = +55,4^{\circ}$ ($c = 1,01$; CHCl_3)

$^1\text{H-NMR}$ (CDCl_3 , 500 MHz) δ = 0,75–0,86 (m, 12H, Me); 1,32–1,58 (m, 6H, CH és CH_2 (iBu)); 3,23–3,63 (m, 12H, O- CH_2); 4,26–4,29 (m, 1H, CH); 4,47–4,49 (m, 1H, CH); 6,96–7,38 (m 7H, Ar-H)

$^{13}\text{C-NMR}$ (CDCl_3) δ = 22,96; 23,12; 23,18; 24,42; 24,85; 40,80; 40,86; 71,19; 71,28; 71,44; 71,60; 73,37; 74,09; 76,39; 76,64; 112,84; 117,13; 120,04; 121,36; 124,23; 124,34; 126,11; 129,82; 130,07; 141,50; 145,84; 154,33; 159,02; 183,84

6.3.11. (7*R*,17*R*)-7,17-Dimetil-6,9,12,15,18-pentaoxa-25-azoniatetraciko

[21.3.1.0^{5,26}.0^{19,24}]heptakoz-1(27),2,4,19,21,23,25-heptaén-27-karboxilát

[(*R,R*)-19] előállítása (28. ábra)

50 ml-es gömblombikban 100 mg (0,23 mmol) (*R,R*)-**39** izatin-származékot, 1 ml 25%-os TMAH-ot és 15 ml desztillált vizet tettem, majd az így kapott elegyet 2 órán át refluxáltattam. A lehűlt elegyet 3×50 ml CH_2Cl_2 -nal extraháltam. Az egyesített szerves fázist MgSO_4 -on szárítottam, szűrtem végül bepárooltam.

A nyersterméket szilikagélen végzett flash-kromatográfiás úton tisztítottam metanol : diklórmetán = 1 : 10 eluens alkalmazásával. A termék világosbarna olaj.

Termelés: 17 mg (17%)

VRK: Metanol : CH_2Cl_2 = 1 : 10; R_f = 0,3

IR(film) $\nu_{\max}$ = 1600, 1472, 1384, 1340, 1272, 1096 cm^{-1}

$[\alpha]_{\text{D}}^{25} = -22,4^{\circ}$ ($c = 0,71$; CHCl_3)

$^1\text{H-NMR}$ (CDCl_3 , 500 MHz) δ = 1,57 (br s, 6H, Me); 3,57–4,19 (m, 12H, OCH_2); 4,57 (br s, 2H, CH); 6,43 (d, 2H, Ar-H); 6,94 (t, 2H, Ar-H); 7,68 (d, 2H, Ar-H)

**6.3.12. (3*R*,13*R*)-3,13-Diizobutil-2,5,8,11,14-pentaoxa-26-azatetraciko
[13.9.3.0^{19,27}.0^{21,25}]heptakoz-1(25),15,17,19,21,23,26-heptaén-20-karboxilát
[(*R,R*)-20] előállítása (28. ábra)**

50 ml-es gömblombikban 370 mg (0,7 mmol) (*R,R*)-**40** izatin-származékot, 3 ml 25%-os TMAH-ot és 25 ml desztillált vizet tettem, majd az így kapott elegyet 4 órán át forraltam. A lehűlt elegyet 3×75 ml CH₂Cl₂-nal extraháltam. Az egyesített szerves fázist MgSO₄-on szárítottam, szűrtem végül bepároltam.

A nyersterméket szilikagélen végzett flash-kromatográfiás úton tisztítottam metanol : diklórmétán = 1 : 10 eluens alkalmazásával. A termék világosbarna olaj.

Termelés: 59 mg (16%)

VRK: Metanol : CH₂Cl₂ = 1 : 10; R_f = 0,5

IR(film) $\nu_{\max}$ = 1664, 1598, 1496, 1467, 1260, 1090, 1030, 854, 800, 746, 637 cm⁻¹

$[\alpha]_{\text{D}}^{25} = +22,2^{\circ}$ (c = 0,54; CHCl₃)

¹H-NMR (CDCl₃, 500 MHz) δ = 1,38–1,91 (m, 18H, iBu); 3,45–4,06 (m, 12H, OCH₂); 4,41 (br s, 2H, CH); 6,38 (br s, 2H, Ar-H); 6,88 (br s, 2H, Ar-H); 7,65 (br s, 2H, Ar-H)

¹³C-NMR (CDCl₃, 125 MHz) δ = 22,53; 23,39; 25,43; 37,64, 69,65; 71,05; 72,23; 73,36; 107,99; 120,35; 122,31; 124,25; 139,75; 151,03; 151,07; 165,99

6.3.13. 3-Metoxibenzoésav (41) előállítása (29. ábra)

Négynyakú, 1 literes, argon alá helyezett gömblombikban 27,62 g (0,2 mol) 3-hidroxi-benzoésavat 31,8 g KOH és 318 ml víz előre elkészített oldatában feloldottam. Külső vízhűtés alkalmazása mellett, oldalszáras csepegtetőtölcséren keresztül, az erőteljesen kevert oldathoz 23,7 ml (0,25 mol) dimetil-szulfátot csepegtettem. Eközben figyeltem arra, hogy a hőmérséklet ne emelkedjen 40 °C fölé. A becsepegtetés után a reakcióelegyet 30 percig forrásban lévő vízfürdőn melegítettem a reakció teljessé tétele és az át nem alakult dimetil-szulfát elbontása érdekében. A kémhatást pH-papírral ellenőriztem, ha nem volt elég lúgos az oldat akkor szilárd KOH-ot tettem hozzá. A reakcióelegyet lehűlés után 1×300 ml, majd 3×150 ml éterrel kiráztam. A vizes fázist 37%-os HCl oldattal pH=1-ig savanyítottam, a csapadékos oldatot hűtőszekrénybe tettem. Másnap a fehér kristályokat kiszűrtem, infralámpa alatt szárítottam.

Termelés: 21,3 g (70%)

Olvadáspont: 106 °C (irodalmi op.: 106–108 °C [78])

6.3.14. 3-Metoxi-2-nitrobenzoésav (42) előállítása (29. ábra)

Háromnyakú gömblombikba bemértem 20 g (0,131 mol) **41** karbonsavat és 160 ml frissen desztillált ecetsavanhidridet. Az elegyet a **41** feloldódásáig szobahőmérsékleten kevertettem, majd szárazjég-aceton hűtőkeverékkel -15 °C-ra hűtöttem. Oldalszáras csepegtetőtölcséren keresztül, 3 óra alatt, 7,3 ml cc.H₂SO₄ és 7,3 ml 100%-os HNO₃ alkotta nitráló elegyet csepegtettem be. Eközben a hőmérsékletet végig -10 °C alatt tartottam. A reakcióelegyet 800 g jég és 200 ml desztillált víz elegyére több részletben ráöntöttem, a kiváló kristályokat üvegszűrőn szűrtem, desztillált vízzel mostam, majd infralámpa alatt szárítottam. A nyersterméket 300 ml etanolból csontszén hozzáadásával átkristályosítottam. Az átlátszó kristályokat levegőn szárítottam.

Termelés: 6,2 g (24%)

Olvadáspont: 260 °C (irodalmi op.: 260 °C [79])

6.3.15. 2-Amino-3-metoxibenzoésav (43) előállítása (30. ábra)

150 ml-es gömblombikba bemértem 4,9 g (0,025 mol) **42** nitrobenzoésavat, 0,59 g palládium-szén katalizátort, argon alá helyeztem a rendszert, 50 ml metanolt becsepegtettem, végül hidrogénnel többször átöblítettem. Megindítottam a mágneses keverést, a reakció lejátszódása után argonnal átöblítettem a rendszert és vékonyréteg kromatográfiás úton ellenőriztem a reakció végbemenetelét. A reakcióelegyet szűrőpapíron szűrtem, kevés metanollal mostam, végül a szűrletet csökkentett nyomáson bepároltam. A termék világosbarna szilárd anyag.

Termelés: 4,1 g (96%)

Olvadáspont: 169 °C (irodalmi op.: 169–170 °C [80])

VRK: Ecetsav : Toluol = 1 : 3; $R_f = 0,7$

Az anyag spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban [80] leírtakkal.

6.3.16. *N*-(2-Metoxifenil)-3-metoxiantranilsav (44) előállítása (31. ábra)

Háromnyakú 250 ml-es gömblombikba bemértem 4,6 g (27,5 mmol) **43** karbonsavat, 5,66 g (30,4 mmol) 2-brómanizolt, 3,68 g (26,6 mmol) finoman elporított K_2CO_3 -ot, 40 mg rézport, 40 mg réz-(I)-oxidot és 16 ml 2-etoxietanolt. A reakcióelegyet argon atmoszféra alatt, 140 °C-os olajfürdőn 1 hétig kevertettem. A lehűlt elegyről lepároltam az oldószert, a párlási maradékot 200 ml etil-acetát, 200 ml desztillált víz és 10 ml ecetsav elegyében feloldottam. Választótölcsérben elválasztottam a szerves és a vizes fázist, a vizes fázist további 3×100 ml etil-acetáttal extraháltam. Az egyesített szerves fázist 2×100 ml telített NaCl-oldattal extraháltam, $MgSO_4$ -on szárítottam, szűrtem, majd bepároltam. A nyersterméket 30 ml/l g toluolból csontszén hozzáadása mellett átkristályosítottam. A termék aranysárga színű kristályos anyag.

Termelés: 4,5 g (61%)

Olvadáspont: 176–177 °C (irodalmi op.: 176–177 °C [81])

VRK (SiO_2): EtOAc : Hexán = 1 : 2; $R_f = 0,17$

Az anyag spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban [81] leírtakkal.

6.3.17. 4,5-Dimetoxiakridin-9(10*H*)-on (45) előállítása (32. ábra)

Reflux hűtővel ellátott egynyakú gömblombikba bemértem 3,5 g (0,013 mol) **44** antranilsav-származékot és 52,2 g polifoszforsavat, a keveréket erős kevertetés mellett, olajfürdőn 130 °C-ra melegítettem. 4 óra elteltével az elegyet 80 °C-ra hagytam hűlni, majd erős kevertetés mellett 1 l meleg vízre öntöttem. A kiváló világosbarna kristályokat 1 órán át kevertettem, majd üvegszűrőn szűrtem, 3×50 ml vízzel átmostam, végül infralámpa alatt szárítottam.

Termelés: 3,03 g (93%)

Olvadáspont: 273–276 °C (irodalmi op.: 277–278 °C (AcOH) [81])

VRK (SiO₂): Metanol : CH₂Cl₂ = 1 : 20; R_f = 0,7

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [81] leírtakkal.

6.3.18. 4,5-Dihidroxiakridin-9(10*H*)-on (46) előállítása (32. ábra)

Refluxhűtővel ellátott 250 ml-es egynyakú gömblombikba 39,2 g piridínium-kloridot tettem. Erőteljes kevertetés mellett a hőmérsékletet 180 °C-ra növeltem, ekkor portölcséren keresztül 2,8 g (0,011 mol) **45** dimetoxiakridont adagoltam be és a refluxhűtőt üres CaCl₂-os csőre cseréltem mely alá Erlenmeyer lombikot tettem a lecsepegő piridin felfogásához. 2 órán át a hőmérsékletet 210 °C-on tartottam, a reakcióelegy lehűlése után a lombik tartalmát 600 ml meleg vízre öntöttem, a kiváló sötétzöld kristályokat egy éjszakán át kevertettem. Másnap üvegszűrőn szűrtem, 2×50 ml desztillált vízzel mostam. Levegőn, majd exsikkátorban (P₂O₅ töltet) szárítottam.

Termelés: 2,38 g (95%)

Olvadáspont: >360 °C (irodalmi op.: >360 °C [81])

VRK (SiO₂): Metanol : CH₂Cl₂ = 1 : 10; R_f = 0,5

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [81] leírtakkal.

6.3.19. (3*R*,13*R*)-3,13-Dimetil-2,5,8,11,14-pentaoxa-26-azatetraciklo

[13.9.3.0.^{19;27}.0^{21;25}]heptakoz-1(24),15,17,19(27),21(25),22-hexaén-20(26*H*)-on
[(*R,R*)-47] előállítása (33. ábra)

A) módszer

Refluxhűtővel ellátott, argon alá helyezett, 250 ml-es háromnyakú gömblombikba bemértem 1 g (4,4 mmol) **46** diolt, 2,57 g (4,84 mmol) (*S,S*)-**29** dimetil-szubsztituált tetraetilénglikol-di-*p*-toluolszulfonátot, 6,08 g (44 mmol) K₂CO₃-ot és 150 ml DMF-ot. A szuszpenziót 1 hétig 50 °C-on kevertettem. A lehűlt elegyről 35 °C-on, csökkentett nyomáson lepároltam a DMF-ot. A bepárolt anyagot 400 ml etil-acetát és 400 ml desztillált víz elegyében feloldottam, a két fázist rázótolcsérben elválasztottam. A vizes fázist további 3×100 ml etil-acetáttal extraháltam. Az egyesített szerves fázist MgSO₄-on szárítottam, bepároltam. A nyersterméket szilikagélen végzett oszlopkromatográfiás úton tisztítottam, etil-acetát : hexán = 4:1 eluens alkalmazásával. A termék halványsárga kristályos anyag.

Termelés: 330 mg (20%)

Olvadáspont: 207 °C (irodalmi op.: 203–205 °C (EtOH) [39])

VRK (SiO₂): EtOAc : Hexán = 4 : 1; R_f = 0,3

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [39] leírtakkal.

B) módszer

A) módszerrel azonos módon állítottam elő az (*R,R*)-**47** makrociklust, azonban DMF helyett acetonitrilt használtam oldószerként.

Refluxhűtővel ellátott, argon alá helyezett, 250 ml-es háromnyakú gömblombikba bemértem 1 g (4,4 mmol) **46** diolt, 2,57 g (4,84 mmol) (*S,S*)-**29** dimetil-szubsztituált tetraetilénglikol-di-*p*-toluolszulfonátot, 6,08 g (44 mmol) K₂CO₃-ot és 150 ml acetonitrilt. A szuszpenziót 1,5 hétig 50 °C-on kevertettem. A lehűlt elegyről csökkentett nyomáson lepároltam az acetonitrilt. A bepárolt anyagot 400 ml etil-acetát és 400 ml desztillált víz elegyében feloldottam, a két fázist rázótolcsérben elválasztottam. A vizes fázist további 3×100 ml etil-acetáttal extraháltam. Az egyesített szerves fázist MgSO₄-tal szárítottam, bepároltam. A nyersterméket szilikagélen végzett oszlopkromatográfiás úton tisztítottam, etil-acetát : hexán = 4:1 eluens alkalmazásával. A termék világosbarna kristályos anyag.

Termelés: 115 mg (7%)

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [39] leírtakkal.

C) módszer

A) módszerrel azonos módon állítottam elő az *(R,R)*-**47** makrociklust, azonban bázisként K_2CO_3 helyett Hünig-bázist, oldószerként DMF helyett acetonitrilt használtam. Refluxhűtővel ellátott, argon alá helyezett, 100 ml-es háromnyakú gömblombikba bemértem 0,5 g (2,2 mmol) **46** diolt, 1,29 g (2,42 mmol) *(S,S)*-**29** dimetil-szubsztituált tetraetilénglikoldi-*p*-toluolszulfonátot, 4 ml (22 mmol) Hünig-bázist és 50 ml acetonitrilt. A szuszpenziót 2 hétig 50 °C-on kevertettem. A lehűlt elegyről lepároltam az acetonitrilt. A bepárolt anyagot 200 ml etil-acetát és 200 ml desztillált víz elegyében feloldottam, a két fázist rázótolcsérben elválasztottam. A vizes fázist további 3×50 ml etil-acetáttal extraháltam. Az egyesített szerves fázist $MgSO_4$ -tal szárítottam, csökkentett nyomáson bepároltam. A nyersterméket szilikagélen végzett oszlopkromatográfiás úton tisztítottam, etil-acetát : hexán = 4:1 eluens alkalmazásával. A termék világosbarna kristályos anyag.

Termelés: 32 mg (4%)

Az anyag spektroszkópiai adatai megegyeznek az irodalomban [39] leírtakkal.

D) módszer

A) módszerrel azonos módon állítottam elő *(R,R)*-**47** makrociklust, azonban K_2CO_3 helyett Hünig-bázist használtam. Refluxhűtővel ellátott, argon alá helyezett, 100 ml-es háromnyakú gömblombikba bemértem 0,5 g (2,2 mmol) **46** diolt, 1,29 g (2,42 mmol) *(S,S)*-**29** dimetil-szubsztituált tetraetilénglikoldi-*p*-toluolszulfonátot, 4 ml (22 mmol) Hünig-bázist és 50 ml DMF-et. A szuszpenziót 2 hétig 50 °C-on kevertettem. A lehűlt elegyről csökkentett nyomáson lepároltam a DMF-et. A bepárolt anyagot 200 ml etil-acetát és 200 ml desztillált víz elegyében feloldottam, a két fázist rázótolcsérben elválasztottam. A vizes fázist további 3×50 ml etil-acetáttal extraháltam. Az egyesített szerves fázist $MgSO_4$ -tal szárítottam, bepároltam. A nyersterméket VRK-s analízise nem mutatta ki a várt termék keletkezését.

6.3.20. (*R,R*)-CSP-23 előállítása

(*R,R*)-21 köztitermék előállítása (36. ábra)

Argon alatt kihevített, szeptummal ellátott 50 ml-es három nyakú gömblombikban 250 mg (*R,R*)-**19** karbonsav (0,55 mmol) és 20 ml absz. CH₂Cl₂ elegyét kevertettem szobahőmérsékleten, hozzámértem 130 mg (0,62 mmol) DCC-t. További 10 perc keverés után a szeptumon keresztül 10 ml CH₂Cl₂ és 53 mg 3-aminopropil-trietoxiszilán (0,25 mmol) elegyét adagoltam be. A reakcióelegyet 16 órán át kevertettem szobahőmérsékleten, végül feldolgoztam. A reakcióelegyet szűrőpapíron szűrtem, 2×10 ml CH₂Cl₂-al mostam, MgSO₄-tal szárítottam, szűrtem, végül a barnás olajos nyersterméket, bomlékonysága miatt, további feldolgozás nélkül használtam a következő reakciónál.

(*R,R*)-CSP-23 előállítása (37. ábra)

Argon alatt kihevített háromnyakú, 100 ml-es gömblombikban (*R,R*)-**21** trietoxiszililvégcsoportú nyerstermék koronaétert (380 mg) vízmentes toluolban (40 ml) forraltam argon atmoszférában 20 órán keresztül mechanikusan kevertetve HPLC minőségű szférikus szilikagéllal (Superspher® Si 60, Cat. No. 119609, Merck; átlagos szemcseátmérő: 4 µm) (1,6195 g). A szilikagélt kiszűrtem, majd mostam 1:1 arányú EtOH–toluol eleggyel (3×13 ml), EtOH-lal (13 ml), 1:1 arányú MeOH–CH₂Cl₂ eleggyel (2×13 ml) és CH₂Cl₂-nal (3×13 ml). A rögzített koronaétert tartalmazó szilikagélt szárítószekrényben 80 °C-on 16 órán keresztül szárítottam. Így jutottam az (*R,R*)-CSP-23 királis állófázishoz (1,495 g). Egy kis mintát vettem a HPLC minőségű szférikus szilikagélből, és ugyanolyan körülmények között kezeltem, mint az előbbi királis állófázist. Az utóbbiból felvett elemanalízis vizsgálatok a következő eredményt adták: C, 0,53; H, 1,38; N, 0,00. Az (*R,R*)-CSP-23 elemanalízis vizsgálatai pedig a következő eredményt adták: C, 4,19; H, 1,57; N, 0,57. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy az (*R,R*)-CSP-23 grammonként 0,113 mmol királis koronaétert tartalmazott.

6.3.21. (*R,R*)-CSP-24 előállítása

(*R,R*)-22 köztitermék előállítása (36. ábra)

Argon alatt kihevített, szeptummal ellátott 25 ml-es három nyakú gömblombikban 50 mg (*R,R*)-20 karbonsav (0,1 mmol) és 8 ml absz. CH₂Cl₂ elegyét kevertetem szobahőmérsékleten, hozzámértem 23 mg (0,11 mmol) DCC-t. További 10 perc keverés után a szeptumon keresztül 7 ml CH₂Cl₂ és 9 mg 3-aminopropil-trietoxiszilán (0,05 mmol) elegyét adagoltam be. A reakcióelegyet 16 órán át kevertetem szobahőmérsékleten, végül feldolgoztam. A reakcióelegyet szűrőpapíron szűrtem, 2×5 ml CH₂Cl₂-al mostam, MgSO₄-tal szárítottam, szűrtem, végül a barnás olajos nyersterméket, bomlékonysága miatt, további feldolgozás nélkül használtam a következő reakciónál.

(*R,R*)-CSP-24 előállítása (37. ábra)

Argon alatt kihevített háromnyakú, 50 ml-es gömblombikban (*R,R*)-21 trietoxiszilil-végcsoportú nyerstermék koronaétert (100 mg) vízmentes toluolban (20 ml) forraltam argon atmoszférában 28 órán keresztül mechanikusan kevertetve HPLC minőségű szférikus szilikagéllal (Superspher® Si 60, Cat. No. 119609, Merck; átlagos szemcseátmérő: 4 µm) (1,210 g). A szilikagélt kiszűrtem, majd mostam 1:1 arányú EtOH-toluol eleggyel (3×10 ml), EtOH-lal (10 ml), 1:1 arányú MeOH-CH₂Cl₂ eleggyel (2×10 ml) és CH₂Cl₂-nal (3×10 ml). A rögzített koronaétert tartalmazó szilikagélt szárítószekrényben 80 °C-on 16 órán keresztül szárítottam. Így jutottam az (*R,R*)-CSP-23 királis állófázishoz (1,114 g). Egy kis mintát vettem a HPLC minőségű szférikus szilikagélből, és ugyanolyan körülmények között kezeltem, mint az előbbi királis állófázist. Az utóbbiból felvett elemanalízis vizsgálatok a következő eredményt adták: C, 0,29; H, 2,04; N, 0,00. Az (*R,R*)-CSP-23 elemanalízis vizsgálatai pedig a következő eredményt adták: C, 4,42; H, 2,08; N, 0,34. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy az (*R,R*)-CSP-24 grammonként 0,074 mmol királis koronaétert tartalmazott.

6.3.22. (4*S*,14*S*)-(-)-2,16-Dimetil-6,9,12-trioxaheptadekán-4,14-diol-di-*p*-toluolszulfonát [(*S,S*)-30] előállítása (38. ábra)

Háromnyakú, 500 ml-es gömblombikba bemértem 22,2 g (72,5 mmol) (*S,S*)-34 diizobutil-szubsztituált tetraetilénglikolt és 75 ml absz. piridint. A szuszpenziót a tetraetilénglikol feloldódásáig szobahőmérsékleten kevertetem, majd az elegyhez 0 °C-ra

hűtés után, oldalszáras csepegtetőtölcséren keresztül, 30,2 g (158,4 mmol) *para*-toluol-szulfonsavklorid 150 ml piridinnel képzett oldatát csepegtettem. 10 percig 0 °C-on, majd 3 napig szobahőmérsékleten kevertetem az elegyet, végül 1,5 l jég-víz keverékre öntöttem. Állandó kevertetés mellett az oldat kémhatását 37%-os HCl-oldattal pH=3-ra állítottam. A vizes oldatot 1×1000 ml és 3×500 ml éterrel extraháltam, az egyesített szerves fázist 500 ml 3%-os HCl-oldattal, 1000 ml desztillált vízzel, végül 2×400 ml telített NaCl-oldattal kiráztam. Az éteres fázist MgSO₄-en szárítottam, szűrtem, végül csökkentett nyomáson bepároltam. A nyersterméket szilikagélen végzett flashkromatográfiás úton tisztítottam, etil-acetát : toluol = 1 : 10 eluens alkalmazásával. A termék színtelen olaj.

Termelés: 40 g (90%)

VRK (SiO₂): EtOAc : Toluol = 1 : 5; R_f = 0,2

Az anyag spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban [36] leírtakkal.

6.3.23. (2*S*,12*S*)-(-)-4,7,10-Trioxatridekán-2,12-diol-di-*p*-toluolszulfonát

[(*S,S*)-29] előállítása (38. ábra)

Háromnyakú, 150 ml-es gömblombikba bemértem 3,5 g (15,7 mmol) (*S,S*)-**51** dimetil-szubsztituált tetraetilénglikolt és 15 ml absz. piridint. A szuszpenziót a tetraetilénglikol feloldódásáig szobahőmérsékleten kevertetem, majd az elegyhez 0 °C-ra hűtés után, oldalszáras csepegtetőtölcséren keresztül, 6,6 g (34,6 mmol) *para*-toluol-szulfonsavklorid 25 ml piridinnel készült oldatát csöpögtettem. 10 percig 0 °C-on, majd 2 napig szobahőmérsékleten kevertetem az elegyet, végül 230 ml jég-víz keverékre öntöttem. Állandó kevertetés mellett az oldat kémhatását 37%-os HCl-oldattal pH=3-ra állítottam. A vizes oldatot 1×630 ml és 3×315 ml éterrel extraháltam, az egyesített szerves fázist 230 ml 3%-os HCl-oldattal, 500 ml desztillált vízzel, végül 2×400 ml telített NaCl-oldattal kiráztam. Az éteres fázist MgSO₄-on szárítottam, szűrtem, végül bepároltam. A nyersterméket szilikagélen végzett oszlopkromatográfiás úton tisztítottam, etil-acetát: hexán = 1 : 3 eluens alkalmazásával. A termék színtelen olaj.

Termelés: 5,94 g (71%)

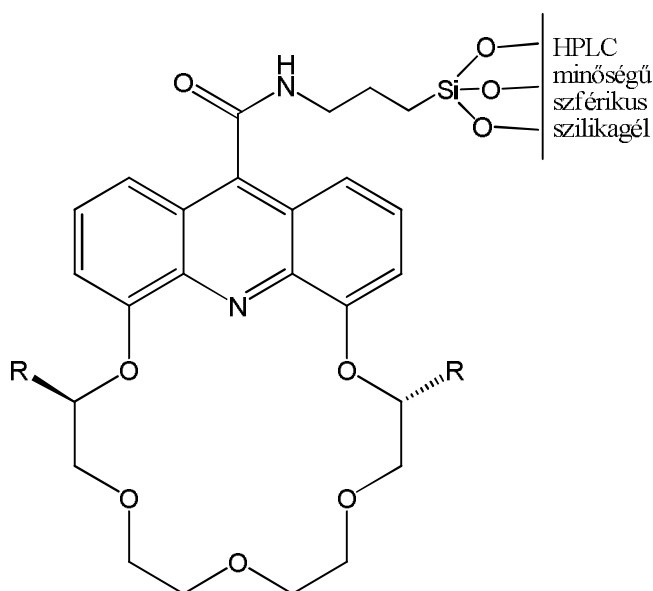
VRK (SiO₂): EtOAc : Hexán = 1 : 3; R_f = 0,3

Az anyag spektroszkópai adatai megegyeznek az irodalomban [34] leírtakkal.

7. Összefoglalás

A koronaéter alapú királis állófázisok sikeresnek bizonyultak protonált primer aminok, aminosavak és származékaik mind analitikai, mind preparatív méretű elválasztására. Feladatom a kereskedelemből könnyen beszerezhető és viszonylag olcsó alapanyagokból kiindulva akridin egységet tartalmazó, enantiomertiszta (a királis centrumain metil-, illetve izobutylcsoportot tartalmazó) királis koronaéterek szintézise és felhasználásuk vizsgálata.

TDK munkám során 2 új, akridin egységet tartalmazó enantiomertiszta koronaéter szelektormolekula alapú királis állófázist [(*R,R*)-CSP-**23** és (*R,R*)-CSP-**24**] (43. ábra), valamint ezek szintézise közben több új enantiomertiszta koronaétert állítottam elő.

Szám	R
(<i>R,R</i>)- CSP- 23	Me
(<i>R,R</i>)- CSP- 24	<i>i</i> Bu

43. ábra

Az (*R,R*)-CSP-**23** és (*R,R*)-CSP-**24** királis állófázisokkal jó szelektivitással és hatékonyan választottuk el a különböző királis vendégmolekulák (aminok és származékaik) enantiomerjeit.

A szintézisek kidolgozása során az akridin egységet tartalmazó prekursorok előállításának egyes lépéseiben módosításokat hajtottam végre a termelés javítása céljából, illetve a környezetet kevésbé terhelő, olcsóbb reagenseket használtam.

---

8. Irodalomjegyzék

- [1] Hamilton, A. D.: *Advances in Supramolecular Chemistry*, **1990**, 1, 2.
- [2] Pedersen, C. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1967**, 89, 2495, 7017.
- [3] Davidson, R. B.; Bradshaw, J. S.; Jones, B. A.; Dalley, N. K.; Christensen, J. J.; Izatt, R. M.: *J. Org. Chem.*, **1984**, 49, 353.
- [4] Bradshaw, J. S.; Thomson, P. K.; Izatt, R. M.; Morin, F. G.; Grant, D. M.: *J. Heterocycl. Chem.*, **1984**, 21, 892.
- [5] Bradshaw, J. S.; Colter, M. L.; Nakatsuyi, Y.; Spencer, N. O.; Brown, M. F.; Izatt, R. M.; Arena, G.; Tse, P. K.; Wilson, B. E.; Lamb, J. D.; Dally, N. K.; Morin, F. G.; Grant, D. M.: *J. Org. Chem.*, **1985**, 50, 4865.
- [6] Pirkle, W. H.; Pochapsky, T. C.: *Chem. Rev.*, **1989**, 89, 347.
- [7] Zhang, X. X.; Bradshaw, J. S.; Izatt, R. M.: *Chem. Rev.*, **1997**, 97, 3313.
- [8] Izatt, R. M.; Wang, T. M.; Hathaway, J. K.; Zhang, X. X.; Curtis, J. C.; Bradshaw, J. S.; Zhu, C. Y.; Huszthy, P.: *J. Incl. Phenom. Mol. Recognit. Chem.*, **1994**, 17, 157.
- [9] Berthod, A.: *Anal. Chem.*, **2006**, 78, 2093.
- [10] Izatt, R. M.; Zhu, C. Y.; Huszthy, P.; Bradshaw, J. S.: Enantiomeric Recognition in Macrocycle–Primary Ammonium Cation Systems, *Crown Compounds: Toward Future Applications*; Cooper, S. R., Ed.; VCH: New York, NY, USA, **1992**, Chapter 12.
- [11] Huszthy, P.; Oue, M.; Bradshaw, J. S.; Zhu, C. Y.; Wang, T. M.; Dalley, N. K.; Curtis, J. C.; Izatt, R. M.: *J. Org. Chem.*, **1992**, 57, 5383.

-
- [12] Izatt, R. M.; Zhang, X. X.; Huszthy, P.; Zhu, C. Y.; Hathaway, J. K.; Wang, T. M.; Bradshaw, J. S.: *J. Inclusion Phenom. Mol. Recognit. Chem.*, **1994**, *18*, 353.
- [13] Huszthy, P.; Bradshaw, J. S.; Zhu, C. Y.; Izatt, R. M.; Lifson, S.: *J. Org. Chem.*, **1991**, *56*, 3330.
- [14] Chu, I.-H.; Dearden, D. V.; Bradshaw, J. S.; Huszthy, P.; Izatt, R. M.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1993**, *115*, 4318.
- [15] Stoddart, J. F.; Szarek, W. A.: *Canad. J. Chem.*, **1968**, *46*, 3061.
- [16] Kyba, E. P.; Siegel, M. G.; Sousa, L. R.; Sogah, G. D. Y.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1973**, *95*, 2691.
- [17] Kyba, E. P.; Timko, J. M.; Kaplan, L. J.; Jong, F.; Gokel, G. W.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1973**, *95*, 2692.
- [18] Peacock, S. C.; Domeier, L. A.; Gaeta, F. C. A.; Helgeson, R. C.; Timko, J. M.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1978**, *100*, 8190.
- [19] Peacock, S. C.; Walba, D. M.; Gaeta, F. C. A.; Helgeson, R. C.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1980**, *102*, 2043.
- [20] Newcomb, M.; Toner, J. L.; Helgeson, R. C.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1979**, *101*, 4941.
- [21] Horváth, G.; Huszthy, P.: *Tetrahedron: Asymmetry*, **1999**, *10*, 4573.
- [22] Sousa, L. R.; Sogah, G. D. Y.; Hoffmann, D. H.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1978**, *100*, 4569.
- [23] Horváth, V.; Takács, T.; Horvai, G.; Huszthy, P.; Bradshaw, J. S.; Izatt, R. M.: *Analytical Lett.*, **1997**, *30*, 1591.

-
- [24] Thoma, A. P.; Viviani-Nauer, A; Schellenberg, K. H.; Bedekovic, D.; Pretsch, E.; Prelog, V.; Simon, W.: *Helv. Chim. Acta*, **1979**, *62*, 2303.
- [25] Yasaka, Y.; Yamamoto, T.; Kimura, K.; Sono, T.: *Chemistry Lett.*, **1980**, 769.
- [26] Huszthy, P.; Bakó, P.; Makó, A.; Tőke, L.: *Magyar Kémiai Folyóirat – Összefoglaló közlemények*, **2005**, *111*, 55.
- [27] Davidson, R. B.; Dalley, N. K.; Izatt, R. M.; Bradshaw, J. S.; Campana, C. F.: *Isr. J. Chem.*, **1985**, *25*, 33.
- [28] Farkas, V.; Szalay, L.; Vass, E.; Hollósi, M.; Horváth, G.; Huszthy, P.: *Chirality*, **2003**, *15*, S65.
- [29] Han, S. M.; Armstrong, D. W. *Chiral Separations by HPLC, application to pharmaceutical compounds*; Krstulovic, A. M., Ed.; Ellis Horwood Limited: Chichester, West Sussex, United Kingdom, **1989**, Chapter 10.
- [30] Still, W. C.; Kilburn, J. D.; Sanderson, P. E. J.; Liu, R.; Wiley, M. R.; Hollinger, F. P.; Hawley, R. C.; Nakajima, M.; Bernardi, A.; Hong, J.-I.; Namgoong, S. K.: *Isr. J. Chem.*, **1992**, *32*, 41.
- [31] Bradshaw, J. S.; Huszthy, P.; McDaniel, C. W.; Zhu, C. Y.; Dalley, N. K.; Izatt, R. M.; Lifson, S.: *J. Org. Chem.*, **1990**, *55*, 3129.
- [32] Bradshaw, J. S.; Huszthy, P.; Redd, J. T.; Zhang, X. X.; Wang, T.; Hatahway, J. K.; Young, J.; Izatt, R. M.: *Pure & Appl. Chem.*, **1995**, *67*, 691.
- [33] Wang, T. M.; Bradshaw, J. S.; Huszthy, P.; Kou, X. L.; Dalley, N. K.; Izatt, R. M.: *J. Het. Chem.*, **1994**, *31*, 1.
- [34] Huszthy, P.; Samu, E.; Vermes, B.; Mezey-Vándor, G.; Nógrádi, M.; Bradshaw, J.S.; Izatt, R.M.: *Tetrahedron*, **1999**, *55*, 1491.

-
- [35] Lakatos, Sz.; Fetter, J.; Bertha, F.; Huszthy, P.; Tóth, T.; Farkas, V.; Orosz, Gy.; Hollósi, M.: *Tetrahedron*, **2008**, *64*, 1012.
- [36] Samu, E.; Huszthy, P.; Somogyi, L.; Hollósi, M.: *Tetrahedron: Asymmetry*, **1999**, *10*, 2775.
- [37] Prodi, L.; Bolletta, F.; Montalti, M.; Zaccheroni, N.; Huszthy, P.; Samu, E.; Vermes, B.: *New J. Chem.*, **2000**, *24*, 781.
- [38] Huszthy, P.; Vermes, B.; Báthori, N.; Czugler, M.: *Tetrahedron*, **2003**, *59*, 9371.
- [39] Szalay, L.; Farkas, V.; Vass, E.; Hollósi, M.; Móczár, I.; Pintér, Á.; Huszthy, P.: *Tetrahedron: Asymmetry*, **2004**, *15*, 1487.
- [40] Seki, A.; Motoya, K.; Watanabe, S.; Kubo, I.: *Anal. Chim. Acta*, **1999**, *382*, 131.
- [41] Bereczki, R.; Gyurcsányi, R. E.; Ágai, B.; Tóth, K.: *Analyst*, **2005**, *130*, 63.
- [42] Reese, C. E.; Asher, S. A.: *Anal. Chem.*, **2003**, *75*, 3915.
- [43] Nath, S.; Maitra, U.: *Org. Letters*, **2006**, *8*, 3239.
- [44] Zaitsev, S. Y.; Varlamova, E. A.; Tsarkova, M. S.; Staroverova, I. N.; Gogasov, K. A.; Gromov, S. P.; Alfimov, M. V.; Turshatov, A. A.; Möbius, D.: *Mendeleev Commun.*, **2006**, *16*, 300.
- [45] Yagi, K.; Sanchez, M. C.: *Macromol. Chem., Rapid. Commun.*, **1981**, *2*, 311.
- [46] Nakajima, M.; Kimura, K.; Shono, T.: *Anal. Chem.*, **1983**, *55*, 463.
- [47] Hankins, M. G.; Hayashita, T.; Kasprzyk, S. P.; Bartsch, R. A.: *Anal. Chem.*, **1996**, *68*, 2811.

-
- [48] Köntös, Z.; Huszthy, P.; Bradshaw, J. S.; Izatt, R. M.: *Tetrahedron: Asymmetry*, **1999**, 10, 2087.
- [49] Hyun, M. H.: *Bull. Korean Chem. Soc.*, **2005**, 26, 1153.
- [50] Hyun, M. H.: *J. Sep. Sci.*, **2003**, 26, 242.
- [51] Dotsevi, G.; Sogah, G. D. Y.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1975**, 97, 1259.
- [52] Sogah, G. D. Y.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1976**, 98, 3038.
- [53] Sogah, G. D. Y.; Cram, D. J.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1979**, 101, 3035.
- [54] Sousa, L. R.; Hoffman, D. H.; Kaplan, L.; Cram, D.: *J. Am. Chem. Soc.*, **1974**, 96, 7100.
- [55] Lingenfelter, D. S.; Helgeson, R. C.; Cram, D. J.: *J. Org. Chem.*, **1981**, 46, 393.
- [56] Machida, Y.; Nishi, H.; Nakamura, K.; Nakai, H.; Sato, T.: *J. Chromatogr. A.*, **1998**, 805, 85.
- [57] Hyun, M. H.; Jin, J. S.; Lee, W. J.: *J. Chromatogr. A.*, **1998**, 822, 155.
- [58] Hirose, K.; Nakamura, T.; Nishioka, R.; Ueshige, T.; Tobe, Y.: *Tetrahedron Lett.*, **2003**, 44, 1549.
- [59] Hirose, K.; Jin, Y. Z.; Nakamura, T.; Nishioka, R.; Ueshige, T.; Tobe, Y.: *J. Chromatogr. A.*, **2005**, 1078, 35.
- [60] Hirose, K.; Jin, Y. Z.; Nakamura, T.; Nishioka, R.; Ueshige, T.; Tobe, Y.: *Chirality*, **2005**, 17, 142.

-
- [61] Jin, Y. Z.; Hirose, K.; Nakamura, T.; Nishioka, R.; Ueshige, T.; Tobe, Y.: *J. Chromatogr. A.*, **2006**, *1129*, 201.
- [62] Horváth, G.; Huszthy, P.; Szarvas, S.; Szókán, G.; Redd, J. T.; Bradshaw, J. S.; Izatt, R. M.: *Ind. Eng. Chem. Res.*, **2000**, *39*, 3576.
- [63] Bradshaw, J. S.; Huszthy, P.; Wang, T. M.; Zhu, C. Y.; Nazarenko, A. Y.; Izatt, R. M.: *Supramol. Chem.*, **1993**, *1*, 267.
- [64] Farkas, V.; Tóth, T.; Orosz, G.; Huszthy, P.; Hollósi, M.: *Tetrahedron: Asymmetry*, **2006**, *17*, 1883.
- [65] Kertész, J.; Huszthy, P.; Kormos, A.; Bezúr, L.: *Tetrahedron*, **2011**, *67*, 5206.
- [66] Snyder, L. R.; Kirkland, J. J.; Dolan, J. W.: *Introduction to modern liquid chromatography*, 3rd ed.; Wiley-VCH: New York, NY, USA, **2010**.
- [67] Kirkland, J. J.; De Stefano, J. J.: *J. Chromatogr. A.*, **2006**, *1126*, 50.
- [68] Unger, K. K.; Skudas, R.; Schulte, M. M.: *J. Chromatogr. A.*, **2008**, *1184*, 393.
- [69] Fekete, J.: *Folyadékkromatográfia elmélete és gyakorlata*; Edison House Kft., **2006**.
- [70] Cancelliere, G.; D'Acquarica, I.; Gasparri, F.; Misiti, D.; Villani, C.: *Pharm. Sci. Technol. Today*, **1999**, *2*, 484.
- [71] Subramanian, G.: *Chiral Separation Techniques: A Practical Approach*, 3rd ed.; Wiley-VCH: Weinheim, Germany, **2006**.
- [72] Aboul-Enin, H. Y.; Wainer, I. W.: *The Impact of Stereochemistry on Drug Development and Use*; Wiley-VCH: New York, NY, USA, **1997**.

-
- [73] Ali, I.; Aboul-Enein, H. Y.: *Chiral Pollutants: Distribution, Toxicity and Analysis by Chromatography and Capillary Electrophoresis*; Wiley-VCH: Chichester, West Sussex, United Kingdom, **2004**.
- [74] Grün, A.; Kőszegi, É.; Bitter, I.: *Tetrahedron*, **2004**, 60, 5041.
- [75] Kertész, J.; Kormos, A.; Móczár, I.; Baranyai, P.; Kubinyi, M.; Tóth K.; Huszthy, P.: *Tetrahedron: Asymmetry*, **2011**, 22, 684.
- [76] Reta, M.; Carr, P. W.: *J. Chromatogr. A.*, **1999**, 855, 121.
- [77] Yaming, L.; Huifeng, W.; Linlin, J.; Fangfang, S.; Xinmei, F.; Chunying, D.: *Eur. J. Org. Chem.*, **2010**, 36, 6967.
- [78] Cohen, D.: *J. Chem. Soc.*, **1910**, 97, 1747.
- [79] Froelicher, C.: *J. Chem. Soc.*, **1921**, 119, 1431.
- [80] Ife, R. J.; Brown, T. H.; Blurton, P.; Keeling, D. J.; Leach, C. A.; Meeson, M. L.; Parsons, M. E.; Theobald, C. J.: *J. Med. Chem.*, **1995**, 38, 2763.
- [81] Huszthy, P.; Köntös, Z.; Vermes, B.; Pintér, Á.: *Tetrahedron*, **2001**, 57, 4967.